

Statsvetenskaplig Tidskrift

för

Politik — Statistik — Ekonomi

utgifven af

C. A. Reuterskiöld

Oscar Alin, Hugo Blomberg, Pontus E. Fahlbeck

Prenumerationspris för hel årgång: 6 kr.

Första årgången omfattar profnumret 1897 samt tre häften 1898

Lösnummer af detta häfte kostar 2: 50

Observera anmärkningen å innehållets sista sida!

UPPSALA

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG

(I DISTRIBUTION)

Statsvetenskaplig Tidskrift

hvars första nummer utkom i November 1897, har till uppgift att behandla statsrättsliga och öfver hufvud statsvetenskapliga ämnen af mera aktuell och varaktig betydelse så för vetenskapsmannen som för den enskilde intresserade medborgaren; den kommer att särskildt ägna uppmärksamhet åt svenska, men äfven att sysselsätta sig med allmänt samhällliga frågor af olika slag. Rent polemiska artiklar i dagens frågor, äfvensom genmälen å litteraturanmälningar införas i regel icke.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlitande af den vetenskapliga framställningens ytre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom *uppsatser* i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade *anmälningar* af nyare statsvetenskaplig litteratur. I en särskildt redigerad afdelning skola därjämte i öfversiktlig form refereras viktigare *prejudikat* m. m. ur Sveriges administrativa praxis.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då redan från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt, såsom af prof J. ASK, doc. S. CLASON, doc. B. H. DAHLBERG, prof. D. DAVIDSON, e. o. aktuarien I. FLODSTRÖM, doc. C. HALLENDORFF, prof. greve G. K. HAMILTON, prof. R. HERMANSON (Finland), aktuarien K. KEY-ÅBERG, doc. R. KJELLÉN, d:r JOHAN LEFFLER, lektor J. F. NYSTRÖM, skriftställaren E. SVENSÉN, lektor A. SÖDERBLOM, prof. L. STAVENOW, aktuarien G. SUNDBÄRG, bankofullmäktigen R. TÖRNEBLADH, doc. O. VARENIUS, jur. kand. T. ÅSTRÖM, kammarrättsrådet J. ÖSTBERG m. fl.

Tidskriften redigeras af utgifvarne proff. O. ALIN, H. BLOMBERG, P. FAHLBECK samt doc. C. A. REUTERSKIÖLD, af hvilka den sistnämnde handlägger alla löpande ärenden. Därjämte har redaktionen till prejudikatafdelningen lyckats erhålla löften om fast medverkan af kammarherren A. BERENCREUTZ, kammarrättsrådet O. BODIN, kanslirådet D. EKELUND, öfverdirektören greve H. HAMILTON, byråchefen A. HAMMARSTRÖM, expeditionschefen C. F. HOLMQVIST, auditören C. MALMÉN och kammarrådet G. THULIN.

Tidskriften utkommer med 3 häften om året, i Februari, Maj och Oktober, omfattande tillsammans minst 12 ark. Prenumerationspriset har f. n. måst bestämmas till 6 kr. per årgång och circa 60 öre per ark vid lösnummerköp. Författare erhålla — *sedan* resp. häften utkommit — 25 särtryck af sina resp. uppsatser. Alla meddelanden till tidskriften äfvensom böcker m. m., hvilka önskas anmälda, torde sändas under adress: »Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Uppsala».

Tidskriften kan rekvireras såväl genom *bokhandeln* som *posten*, men ej direkt hos redaktionen. Lösnummer säljas endast genom Almqvist och Wiksells Boktryckeriaktiebolags Expedition, Uppsala.

Proportionell representation.

Af

Emil Svensén.

(Forts. fr. sid. 129.)

VI. Tillämpning på Sverige.

En oeftergiflig fordran på en metod för proportionella val är, att den så lätt som möjligt skall låta lämpa sig efter för handen varande förhållanden i öfrigt. I och för sig bör den icke påkalla andra ändringar i vallagarne, än som för dess genomförande äro oundgängligen nödvändiga.

Därmed följer ock, att frågan om proportionella val helst bör behandlas fristående och för sig själf, utan onödig sammanblandning med andra mer eller mindre högpolitiska frågor. Om det sålunda gäller t. ex. val af riksdagsmän, bör införandet af proportionella val såvidt möjligt icke sammanblandas med en mer eller mindre fullständig lösning af rösträttsfrågan. Denna sistnämnda är en alldeles tillräckligt viktig sak att böra ordnas för sig själf, och precis det samma är äfven fallet med införande af proportionella val. Detta valsätt kan, om man så finner lämpligt, mycket väl tillämpas på samma gång nu gällande rösträttsvillkor i öfrigt bibehållas.

Närmast hafva vi då att tillse, då det gäller riksdagsval, i hvad mån vår nuvarande riksdagsordning behöfde ändras, för att ensamt i och för sig införa proportionella val enligt största effektiva fördelningstalets regel.

Beträffande *första* kammaren veta vi, att dess 150 ledamöter fördelas mellan särskilda valkretsar till ett antal, som växlar från 1 till 10. Vid första ögonkastet synes metoden här mycket lätt låta sig tillämpas. Men här möter genast ett viktigt hinder. I följd af ledamöternas successiva afgang fyllas vanligen ledigheterna genom val af blott en eller två på samma gång. Här skulle det alltså fordras, att med ändring däraf stadga-

des, att alla ledamöter för samma valkrets skulle utses på en gång, och uppkommande ledigheter fyllas af suppleanter. Men då grundlagen åsyftar, att första kammaren skall till en viss del årligen förnyas, förutsätter detta, att en bestämd ordning en gång för alla fastställes, enligt hvilken de särskilda valkretsarne hade att på vissa år företaga sina val, och det så, att årligen vid pass en niondedel af kammaren nyvaldes. Härmed vore sörjdt för, att olika grupper inom väljande landsting och stadsfullmäktige blefve inom kammaren behörigen representerade; och sannolikt är, att en dylik förändring skulle öfva ett ganska vidtgående inflytande på kammarens sammansättning. Men för att reformen skulle kunna behörigen verka i sin fulla utsträckning, fordrades äfven, att motsvarande ändringar infördes i grunderna för val af landsting och stadsfullmäktige, hvilket torde blifva ett ganska vidlyftigt arbete.

Äfven i afseende å denna reform knyter sig dock största intresset vid dess inverkan på *andra* kammarens sammansättning och de utsikter, som därvidlag kunna finnas för den nya valmetoden. Lätt nog skulle den här finna sin tillämpning på landsbygden och i de större städerna. På landet kunde ju de olika landstingsområdena bilda egna valkretsar, med rätt, men ej plikt, för regeringen att dela ett dylikt område i två kretsar, där det består af mer än ett landskap. Vi tänka oss exempelvis, att Dalsland, Nerke, Gestrikland och Medelpad skildes från återstoden af de län de tillhöra för att bilda egna valkretsar, medan i öfrigt hvarje län utgjorde en krets, utom Kalmar län, som är fördeladt på två landstingsområden. Härmed komme en ganska naturlig kretsindelning till stånd, och med nutidens lättade samfärdsel och utvecklade kommunallif torde ingen svårighet möta äfven för aflägsna delar af en valkrets att sätta sig i beröring med hvarandra för valets förberedande. Ledamöternas fördelning mellan olika valkretsar kunde ske efter grunder, liknande dem, som numera tillämpas i fråga om första kammaren, så att en ledamot finge utses för hvarje gång kretsens folkmängd uppnår $\frac{1}{150}$ af hela rikets landtbefolkning, och dessutom ett erforderligt antal för de högsta öfyerskotten utöfver jämna etthundra-femtiondedelar. Antalet komme sålunda att växla mellan 10 för Malmöhus län och 2 för Gotland och Gestrikland.

Härvid äro två ting att märka. För det första, att tillämpningen af denna valmetod utan vidare måste föra med sig upphörande af det medelbara valsättet eller val genom elektor. Detta af det enkla skäl, att om valmetoden skulle utöfva sin fulla verkan, måste äfven elektorerna inom de särskilda kommunerna utses genom proportionella val, men detta är

utförbart, redan därför, att denna valmetod inom nära hälften af våra landtkommuner *icke låter sig tillämpas*. Riksdagsordningens § 16 stadgar nämligen, att en elektor skall utses för hvarje fullt eller börjadt 1,000-tal af kommunens folkmängd. Men af rikets 2,386 landtkommuner hade vid 1892 års slut icke färre än 1,021 en folkmängd, som icke öfversteg 1,000, och där kunde alltså blott *en* elektor väljas. Andra, 766 kommuner, hade en folkmängd af 1,000 intill 2,000, och fingo alltså utse blott två elektorer, hvadan användning af proportionella val för deras tillsättande vore en mycket vanskelig sak. Blott i de återstående 599 kommunerna, eller vid pass en fjärdedel af hela antalet, kunde det proportionella valsättet med någon fördel användas. Men då vore bättre att alldeles afskaffa val med elektorer, helst detta valsätt i alla fall är på god väg att af sig själf försvinna; och ehuru nyssnämnda olägenhet icke äger rum vid elektorsval i städer, finnes intet skäl att i detta afseende göra skillnad mellan land och stad.

För det andra kunde proportionella val på landet redan i och för sig och utan samband med rösträttens utsträckning komma att medföra en ganska afsevärd inverkan på kammarens sammansättning. De uppgifter om valmännens klassfördelning, som 1885 års officiella rösträttsstatistik meddelar, gifva vid handen, att klassen *gods- och hemmansägare* ensam utgör mer än halfva antalet af valmän uti 138 af dåvarande 145 landtvalkretsar, hvilket motsvarar 142 af de nuvarande 150 kretsarne. Detta innebär, att om man tänker sig alla röstberättigade gods- och hemmansägare såsom ett parti och alla öfrige valmän såsom ett annat, så hade det förra i sin makt att tillsätta 142 platser, medan det senare finge nöja sig med 8. Tänker man sig nu alldeles samma partifördelning vid proportionella val, där hvarje läns landsbygd odelad utgjorde en valkrets, så visar en enkel tillämpning af d'Hondts regel, att gods- och hemmansägarna finge nöja sig med 124 platser, medan alla öfrige kunde besätta 26. Tänka vi oss vidare en nedläggning af det politiska rösträttsstrecket, som låte det sammanfalla med kommunalstrecket, så skulle enligt samma 1885 års statistik gods- och hemmansägarna bibehålla öfvervikt i 87 af 145 kretsar, men sakna den i 58, hvilket vid nuvarande kretsindelning svarar mot 90 kretsar af det förra och 60 af det senare slaget. Men vid proportionella val länsvis på landet enligt kommunalstrecket skulle gods- och hemmansägarna behålla endast 81 af de 150 platserna, medan alla öfriga klasser samfaldt kunde eröfra 69.

Som vi se, skulle det proportionella valsättets inverkan på de valdes platsfördelning minskas i samma mån strecket sänktes. I den mån en

minskning af den öfvervikt, som en enda samhällsklass innehar vid valen, må anses såsom en förstärkning af rösträttsreformens verkningar, gifva våra undersökningar väl icke med visshet, men med rätt stor sannolikhet vid handen, att denna förstärkta verkan komme att minskas, ända till dess den alldeles torde upphöra vid en utsträckning af rösträtten, som lämnade 6—700,000 af landets myndige män i besittning af politiska rättigheter. Vid hvarje rösträttsreform åter, som sträcker sig längre än nu är sagdt, skulle en samtidig tillämpning af proportionella val medföra ett *växande skydd* för gods- och hemmansägares intressen, hvilket skydd enligt sakens natur skulle verka allra kraftigast, om allmän rösträtt infördes. Aritmetiskt taget skulle väl allmän rösträtt försätta nämnda klass i minoritet i nästan alla kretsar, — hvilket visserligen icke skulle döma den till politisk död i Sverige mera än i Danmark, där denna klass vid 1892 års val med allmän rösträtt lyckades besätta 51 af folketingets 101 platser; — men detta oakadt skulle den naturligtvis med hjälp af proportionella val mycket bättre vara i stånd att värna om sitt politiska inflytande, i fall detta genom allmän rösträtt blefve hotadt.

I städerna skulle det proportionella valsättet enligt vår metod naturligtvis med allra största lätthet låta sig tillämpas, hvarhelst en enda stad finge välja flere riksdagsmän. Vid val af nuvarande 22 ombud för Stockholm, 9 för Göteborg och 4 för Malmö borde denna metod utan minsta svårighet låta sig användas; och nu gällande föreskrift om rätt att indela dessa städer i mindre valkretsar torde därvid saklöst kunna bortfalla, då det större antal, som skulle väljas, icke längre utgjorde skäl för dess bibehållande. Men de städer, som i kraft af sin folkmängd kunna utse flere ombud, äro i detta nu inga andra än de fem, som icke deltaga i landsting, nämligen Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping och Gefle. I fråga om alla de öfriga ställer sig saken högst betydligt svårare. Att för dem helt enkelt behålla val af en man i sender, medan proportionella val infördes på landet och i större städer, ginge icke för sig. Uti dessa för närvarande 41 kretsar kunde lätteligen ett enda parti ernå sådan öfvervikt, att det, om fördelningen i det öfriga landet vore någorlunda lika, kunde alldeles behärska ställningen och gifva majoritet inom kammaren åt ett parti, som utgjorde minoritet bland valmännen. En dylik farhåga var det, som på 1880-talet förmådde Johan Sverdrup till att göra förkastandet af ett förslag om proportionella stortingsval till en kabinetsfråga. Men lika stora blefve de svårigheter, som torde möta, om de mindre städerna skulle indelas i så stora valkretsar, att olika intressens rätt till andel i representationen be-

hörigen sågos till godo. I alla fall kunde kretsarne icke gärna göras större, än att de omfattade samtliga mindre städer i ett och samma län. Där deras folkmängd vore för liten för en valkrets, såsom i Växjö och Östersund, finge de väl välja tillhoppa med städer i nästliggande län. Men längre kunde detta ej gå, än att dessa kretsar blefve allraminst ett tjugotal, och då omkring 40 platser skulle delas mellan dem, blefve följden, att ännu alltid de flesta kretsarne finge välja blott två eller till och med ett ombud. Större kunde kretsarne ej göras, ty man tänke sig blott Bohusläns städer förenade med Hallands eller Elfsborgs läns till en krets, som räckte från Strömstad till Laholm eller Ulricehamn, för att genast utan vidare inse sakens orimlighet. Härmed vore i själfva verket de proportionella valens fördelar för dessa städer nedbragta till ett minimum, som mycket litet skilde sig från det nyss förut beskrifna alternativet.

Den svårighet, som här möter vid tillämpning af proportionellt val sätt till andra kammaren, är af så allvarsam natur, att den kommer att högst betydligt försvåra, om ej till en tid rent af omöjliggöra hela reformens genomförande.

Följande exempel ansluter sig nära till de för handen varande förhållanden, och lämpar sig därför rätt väl till sakens belysning. Vid allmänna val till andra kammaren antagas 115,000 röster vara afgifna, eller i medeltal 500 för hvar och en af dess 230 platser; och af dessa senare äro alla 150 för landsbygden samt 40 för de större städerna tillsatta genom proportionella val, under det de öfriga 40 för de mindre städerna äro besatta genom val af en man för hvarje krets. Af de genom proportionella val besatta 190 platserna ha 100 gifvits åt vänsterns och 90 åt högerns grupper med ett sammanlagdt antal af 50,000 afgifna röster för vänstern och 45,000 för högern; men af småstädernas 40 platser ha 10 tillfallit vänstern och 30 högern, svarande mot 9,000 vänster- och 11,000 högerröster. Hela valresultatet är alltså 110 af vänsterns och 120 af högerns grupper, mot 59,000 afgifna röster för vänstern och 56,000 för högern, — en fördelning, som i intet afseende kan anses svara mot rättvisans kraf.

Det gifves visserligen ett lika enkelt som radikalt sätt att komma ifrån denna olägenhet. Och det är att utan vidare *upphäfva skillnaden mellan stad och land* vid val till andra kammaren. Detta kunde ske på ettdera af två sätt. Antingen kunde de förut omnämnda landtvalkretsarne bibehållas, och de städer, som lyda under landsting, helt enkelt med dem införlifvas, under det de städer, som ej i landsting deltaga, framgent bildade egna valkretsar för sig. Kretsindelningen blefve då i det närmaste

lika för båda kamrarna, utom i några få landstingsområden, som utgjorde två kretsar; och äfven fördelningen af riksdagsmän dem emellan komme att äga rum efter tämligen likartade grunder, så att andra kammarens 230 ledamöter likaväl som första kammarens 150 komme att så likformigt som möjligt fördelas mellan olika valområden. Härigenom komme antalet af Stockholms ombud att reduceras till 13, Göteborgs till 5, Malmö till 3 o. s. v. medan Malmöhus läns landstings område finge 15 ombud och de öfriga i proportion därefter.

Eller ock kunde ett annat alternativ komma i fråga. Utgående från vårt lands glesa befolkning och stora omfång, kunde man sätta i fråga, att de proportionella valkretsarne borde göras så små som möjligt, för att bättre bevara utsikten till inbördes samverkan och närmare beröring mellan de valmän, som hade att gemensamt utse riksdagsmän. Utan att ändamålet med de proportionella valen därigenom förfelades, kunde detta bäst ske, om grundtanken upptoges i det system, som man i England försökt sig med, och som där fått namn af *trekantiga valkretsar*. Om hvarje krets skulle utse tre ombud enligt största effektiva fördelningstalets regel, behöfde riket någorlunda likformigt indelas i 77 kretsar, då man finge det antal af 231 ombud, som närmast sluter sig till det nuvarande eller 230. Stockholm finge 4 kretsar med 12 ombud, Göteborg resp. 2 och 6, Malmö resp. 1 och 3, öfriga Malmöhus län resp. 5 och 15, hvarefter antalet minskades, ända till dess Gotland finge bilda en krets med 3 ombud. Med anledning af folkmängdens tillväxt finge dock Stockholm säkert redan vid början af nästa tioårsperiod återgå till sin nuvarande indelning i 5 kretsar, alltså med 15 ombud, hvilket åter sannolikt medförde förlust af en krets för Kronobergs eller Kristianstads län. Äfven i detta fall kunde en ganska ändamålsenlig kretsindelning vinnas, om det med ungefärlig anslutning till § 6 i nu gällande valordning för Stockholms stad föreskrefves, dels att hvarje krets skulle omslutas af en sammanhängande gränslinje, dels att ingen krets finge innehålla mer än hälften större folkmängd än någon annan krets i samma län, och dels att domsaga, härad eller kommun så vidt möjligt borde lämnas odelad, men i intet fall finge delas mellan flere än två kretsar, så vidt den ej ensam kunde indelas i flere. Enligt dessa grunder skulle efter 1895 års folkmängd ingen krets äga mindre än 48,000 eller mera än 87,000 invånare, under det endast nio till tio af rikets domsagor och två till tre af dess härad behöfde delas mellan två kretsar.

Men hvilketdera af de två nu beskrifna alternativen lagstiftaren än kunde tänkas besluta sig för, så innebure det ingenting mer eller mindre

än en fullständig revolution i hela vårt riksdagsskick, i hvarje fall hvad andra kammaren vidkommer. Fördelningen mellan stad och land, med särskild representation för hvardera i andra kammaren, är nämligen en af de hörnstenar, på hvilka detta riksdagsskick hvilar. Rubbas denna hörnsten utan motsvarande jämkningar och ändringar på annat håll, så kan däraf lätt uppstå en förskjutning af tyngdpunkten inom hela byggnaden, som åt en del af denna kan gifva en för det helas framtida bestånd vådlig tyngd. Den motsättning mellan städernas och landsbygdens intressen, som under olika former än svagare, än starkare gjort sig gällande under hela den tid, som vår nuvarande riksdagsordning varit till efterlefnad föreskrifven, skulle därmed inträda i ett alldeles nytt skede. I en saklig utredning, som afser att stå utom partierna, hafva vi naturligtvis icke att inlåta oss på, om detta skulle vara väl eller illa. Det är oss nog, att den förut uttalade grundsats, enligt hvilken det proportionella valsättets införande så vidt möjligt borde hållas fritt från sammanblandning med andra stora samhällsfrågor, därmed på ett mycket allvarsamt sätt blefve trädd för nära. Den stora rättsgrundsatsen om en så vidt ske kan likformig representation af olika samhällsintressen finge då med all säkerhet träda i skuggan för den stora maktstriden mellan stad och land. Om vi på samma sätt som förut sammanställa sifferuppgifterna från 1885 års rösträttsstatistik angående de olika valmansklassernas styrka, ordnade länsvis med fränskiljande af de större städerna, så visar det sig, att proportionella val enligt nuvarande bestämmelser rörande valrätt till andra kammaren skulle gifva ett ganska egenomligt resultat. Med tillämpning af d'Hondts regel finna vi nämligen, att en klassfördelning, som ställer gods- och hemmansägare såsom ett parti gent emot alla öfrige valmän, skulle till dem öfverlämna icke mindre än 147 af kammarens 230 platser. Tänka vi oss åter, att alla öfrige valmän delade sig på två grupper, den ena omfattande alla stadsbor, den andra alla icke jordägande landtbor, så skulle dessa straffas för sin brist på sammanhållning därigenom, att jordägarne kunde eröfra 156 platser, medan öfrige landtbor finge 36 och stadsborna 38 platser. En utvidgning af röst-rätten till kommunalstrecktet skulle framgent lämna 96 platser åt jordägarne; men om alla andra tänktes delade i samma partier som nyss, finge jordägarne 101, öfrige landtbor 89 och stadsborna 40 platser.

Nu kan väl hända, att städerna genom enighet hos deras valmän och anslutning från stationssamhällen och andra stadslika samhällen på landet torde kunna bättre bevaka sina intressen. Men i hvarje fall vore dessa hotade, så snart en konflikt mellan stad och land uppstode. Skall andra

kammarens tudelning dem emellan upphöra i och med proportionella vals införande, är det nog bäst, att städerna dess förinnan söka få sina ekonomiska och andra mellanhafvanden med landsdygden slutligt ordnade.

Annorlunda skulle dock saken ställa sig, vid införande af allmän rösträtt. Vid den väldiga omvälfning af vårt politiska lif, som däraf blefve en följd, vore det rent af nödvändigt att förbinda denna reform med proportionella val utan skillnad mellan stad och land. I annat fall blefve reformens följder ytterst svåra att beräkna, och garantien för, att den gäfvé ett riktigt uttryck för folkviljan, blefve så godt som ingen.

Men under det lagstiftaren sålunda en god tid torde stanna undrande och spörjande inför det proportionella valsättets tillämpning vid riksdagsval, finns däremot intet som hindrar, att reformen kan genomföras på andra områden och i mindre omfång. Rörelsen för proportionella val utgår icke nedifrån såsom uttryck för en stark folkmening, utan uppifrån i följd af statsmännens växande insikt om deras nytta. Så mycket mera är det då skäl att steg för steg göra folkmeningen förtrogen med deras fördelar. Närmast till hands låge då att upptaga Troils och Rydins gamla tanke om proportionella val till riksdagens utskott och öfriga delegationer. Den är redan å nyo väckt till lif genom riksdagsmannen för Stockholm, hr Sven Palme, som 1896 föreslagit en riksdagsskrivelse till regeringen med anhållan om en proposition till riksdagen i nämnda syfte. Så vidt vi kunna förstå, bör nu ett dylikt förslag ganska lätt kunna komma till stånd med hjälp af största effektiva fördelningstalets regel, vare sig det utginge från regeringen eller riksdagen själf. Dess tillämpning skulle bland annat föra med sig den icke ringa fördelen, att riksdagsmännen sjelfve vid utskottsval och liknande tillfällen finge praktiskt erfara metodens ändamålsenlighet¹.

Nästa steg kunde vara att pröfva densamme på ännu ett område, där den borde medföra stora fördelar, nämligen vid val af stadsfullmäktige. Den orättvisa, som ligger däri, att denna viktiga korporation nu kan helt och hållet besättas af det ena bland två täflande intressen, förringas icke däraf, att det faktiskt är ett fåtal väljare, som med röstskalans rätt kunna tillsätta denna korporation, om de så vilja i strid med hela den öfriga befolkningens åsikter och önskningsar. Men redan det, att valsättet då komme att tillämpas af en trängre väljarekrets, hos hvilken man ju kunde vänta ett visst mått af politisk bildning, borde göra det lättare att sätta sig in i

¹ Vid 1897 års riksdag väcktes ett förslag i här angifvet syfte af ledamoten i andra kammaren hr J. Nydahl, men den föreslagna metoden var ännu för ny att i hast kunna uppfattas, och förslaget ledde icke till något resultat.

dess olika sidor, än om det genast från början skulle tillämpas af väljaremassorna i några större städer eller hela landet. På detta sätt skulde också insikten om metodens fördelar sprida sig i allt vidare kretsar, ända till dess tiden vore mogen för dess införande vid val af svenska folkets representanter.

VII. Rön från skilda länder.

Föregående framställning torde till fullo ha visat, att vi fattat den föreliggande uppgiften såsom mera af praktisk-politisk än teoretisk-vetenskaplig natur. Teoretiska utredningar af de skäl, som göra det proportionella valsättets införande önskvärdt, och af förutsättningarne för en därpå byggd valreform, finnas redan förut, och vi vilja särskildt framhålla den utredning, som lämnats af E. Rosengren uti den förenämnda uppsatsen i Nordisk Tidskrift. Fullkomligt riktigt har äfven regeringen i sin proposition till 1896 års riksdag framhållit, att genom proportionella val "vinnas de fördelar, som äro förenade med klassvalen, utan de svårigheter i fråga om klassernas särskiljande, hvilka under nuvarande samfundsförhållanden äro förenade med sistnämnda valmetod".

I det följande ha vi alltså närmast att bemöta de praktiska inkasten mot proportionella val såsom enda sättet att tillförsäkra hvarje betydande intressegrupp dess behöriga rätt. att erhålla sin åskådning representerad. Det stora och alltid hörda inkast, hvarmed vi nu en stund skola sysselsätta oss, går ut på, att en dylik mer eller mindre tillkonstlad metod är alldeles öfverflödigt för att trygga de olika intressenas representation. Dessa skulde nämligen blifva representerade ändå, ity att samma intresse, som blir slaget i den ena valkretsen, segrar i den andra, och minoriteten i den förra kretsen får anse sin talan förd af majoritetens representant i den senare. Ehuru detta inkast kunnat framföras i Englands underhus af en så betydande statsman som John Bright, bör det icke vara svårt att vid första ögonkast märka dess fullständiga haltlöshet. Då i Stockholm 1890 frihandlarne segrade utefter hela linjen, torde det varit svårt nog för stadens tullvänner att finna rätt på *sina* representanter i kammaren, helst så snart det icke gällde tullar. Lika litet kunna vid 1896 års val hela Norrlands tullvänner känna sig representerade af en ensam man från yttersta Norrbotten, eller Smålands frihandlare anse sin talan förd af ombudet från landskapets yttersta valkrets i sydväst.

Hvad värre är, en dylik tvifvelaktig representation svarar icke i minsta mån mot de olika åsikternas och intressenas styrka, såsom väl rätt

och billigt vore. Med rent af matematisk visshet låter det sig uppvisa, att de starkare intressegrupperna vid nuvarande valsätt nästan utan undantag blifva öfvertaligt representerade till förfång för de svagare. Vi lämna här i sitt värde den tankegång, enligt hvilken det vore möjligt för ett parti, som i alla kretsar förfogar öfver 51⁰/₁₀₀ af valmännen, att besätta hvarenda plats och fullständigt utestänga en minoritet, som i alla kretsar förfogar öfver 49⁰/₁₀₀, — ty ett sådant fall inträffar aldrig i verkligheten. Så mycket säkrare låter det visa sig, att det antal fall, i hvilka ett svagare parti har utsikt att segra, icke på långt när är så stort, som det rätteligen borde vara.

Den allmänna valstatistiken är ännu ty värr icke på långt när så utvecklad, som vore af nöden för att tillbörligt belysa detta sakförhållande. Det har därför varit förenadt med de största svårigheter att insamla det material, som vi till den ändan behöft. Det ofullständiga skick, hvari det till följe däraf föreligger, ej mindre än den knappa tid, hvarunder denna uppsats fått utarbetas, och det lika knappa utrymme, hvarinom den måste begränsas, göra det till en nödvändighet att ur detta material endast utvälja så mycket, som är alldeles oundgängligt för ämnets belysning.

Men det är en känd sak, att statistiska sifferuppgifter äro mera belysande för sitt ämne, i samma mån man har stora tal att röra sig med, och de störande faktorerna sålunda lättare utjämnas, för att lämna rum åt de stora allmänna synpunkterna. Häråf följer, att då frågan om proportionella val skall belysas med valstatistikens hjälp, sker detta bäst, om exempel kunna hämtas från ett stort land med allmän rösträtt.

Helt naturligt framställer sig då den franska republiken med sina väldiga väljarmassor såsom det område, hvarifrån exempel i första hand äro att hämta. Lyckligtvis stå äfven sådana till buds af särdeles upplysande art. Med ledning af de mest tillförlitliga uppgifter, som stått oss till buds, hafva vi sammanställt följande öfversikt af

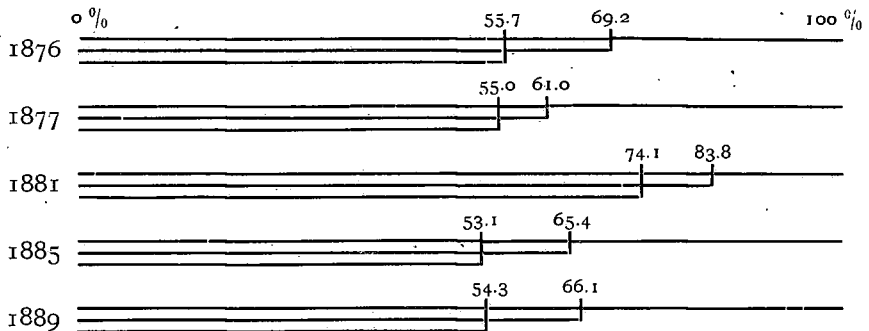
Valen till franska deputeradekammaren 1876—1889.

År	Valmän		Valde	
	Vänster	Höger	Vänster	Höger
1876	4,028,153	3,202,233	369	164
”	55,7	44,3	69,2	30,8
1877	4,367,202	3,577,882	325	208
”	55,0	45,0	61,0	39,0
1881	5,128,442	1,789,767	467	90
”	74,1	25,9	83,8	16,2

År	Valmän		Valde	
	Vänster	Höger	Vänster	Höger
1885	3,565,412	3,147,129	382	202
"	53,1	46,9	65,4	34,6
1889	4,012,355	3,378,352	383	191
"	54,3	45,7	66,7	33,3

Af de två rader, som svara mot hvarje årtal, angifver den öfre valmännens och de valdes absoluta antal, den nedre deras relativa antal i procent af det hela, särskildt för hvardera af de båda hufvudpartierna.

Partiernas förhållanden i % bland valmän och valde vid de franska valen.

Förhållandet mellan det faktiska antalet valde af båda hufvudpartierna och det antal, som skulle blifvit utsedt, om valsättet varit proportionellt, utvisas af följande öfversikt:

År	Valde		Borde varit	
	Vänster	Höger	Vänster	Höger
1876	369	164	297	236
1877	325	208	293	240
1881	467	90	413	144
1885	382	202	310	274
1889	383	191	312	262

Denna tabell torde tarvva några ord till belysning. Under hela den tid, hvarom här är fråga, stodo i Frankrikes politiska lif tvenne hufvudgrupper starkt mot hvarandra. En ändamålsenlig representation skulle nu ha kommit till stånd, ifall partiernas relativa styrka bland de valde varit ungefär densamma som bland de väljande. Men så var långt ifrån fallet. Här ofvan se vi, att vid valurnorna vänstern år 1876 mötte med 55,7 och högern med 44,3 %, medan i kammaren vänstern utgjorde icke mindre än 69,2 och högern blott 30,8 % af hela antalet. Majoritetens öfverskott utöfver

minoriteten är således bland väljarne 11,4 0/0, men bland de valde icke mindre än 38,4 0/0 af det hela. Det är alldeles uppenbart, att detta skulle leda till en förskjutning af tyngdpunkten i kammaren till vänsterns förmån, som icke motsvarades af dess styrka inom landet. Detta må i sin mån lända till förklaring af, om ej till försvar för den parlamentariska statskuppen af den 16 maj 1877. Vid den följande upplösningen af kammaren och de nya valen insatte regeringen hela sin kraft, för att med hjälp af alla de ofantliga maktmedel, som stå en fransk styrelse till buds, öfva tryck på valmännen till förmån för högern. Men äfven vänstern uppbjöd alla sina krafter, och vid valurnorna mötte båda partierna betydligt starkare än förra gången. Det officiella valtrycket hade icke förmått pressa ned vänsterns relativa antal mer än till 55,0 0/0 af det hela, eller en minskning med 0,7 0/0 af dess valmän till högerns förmån! Men bland de valde minskades vänstern från 69,2 till 61,0 0/0 af hela antalet. Att dess förlust där blef så mycket större, berodde på, att de styrande öfvade det starkaste tryck i de kretsar, där vänstern förra gången segrat med minsta röstöfvervikt, och där alltså en omflyttning af ett fåtal valmän räckte till att omkasta valresultatet till högerns förmån. Icke förty var ännu alltid vänsterns öfvervikt öfver högern bland de valde 22 0/0 mot blott 10 0/0 bland valmännen. Vänstern kände sig stark nog att fullfölja sin aggressiva politik, och det med ett eftertryck, som i viktiga frågor bragte den del af partiet, som stod högern närmast, eller vänstra centern, att förena sig med motsidan. Den ställning, som härigenom uppkom, är af synnerligt intresse från de proportionella valens synpunkt. Oaktadt vänstra centerns affall utgjorde vänstern framgent majoritet i kammaren, och enligt författningens anda kunde den alltså bestämma regeringens hållning. Men antaga vi nu, att såväl inom 1876 som 1877 års franska kammare en sjettedel af vänstern i de viktigaste frågor samverkade med högern, och att denna sjettedel i sin ordning representerade ungefär lika stor andel af vänsterns valmän, så komma vi till det öfverraskande resultat, att år 1876 ombuden för 3,310,000 valmän utgjorde majoritet gent emot ombuden för 3,875,000, och att efter 1877 detsamma inträffade med ombuden för 3,640,000 valmän gent emot ombuden för 4,200,000. Dessa märkliga siffror ställa särskildt franska republikens kyrkliga politik omkring 1880 i en ny och egendomlig belysning.

Vid valen 1881 var högern modfälld och höll sig borta från valurnorna, där dess antal sjönk under hälften mot förra gången, medan vänsterns stegrade röstetal visade, att åtminstone en del af högern nu ville försona sig med sakernas nya ordning. Hade valen varit proportionella, kan med

säkerhet förmodas, att ytterligare inemot en million högermän skulle deltagit i dem. Men 1885 hade bladet vändt sig; nu mötte högern åter med nästan hela sin styrka, medan en del af vänstern höll sig borta, misslynt öfver, att dess majoritet kunnat så litet utträta. Nu inträffade det märkliga, att vänstermajoritetens öfverskott öfver högern bland valmännen sjönk ända till 6,2%, medan den bland de valde utgjorde ej mindre än 30,8%. Denna orimliga förstärkning af flertalets öfvervikt var följden af *scrutin de liste*, hvars syfte också mycket riktigt var att krossa minoriteterna till förmån för en stark regeringsmajoritet. Men majoriteten visade sig icke mera regeringsduglig än förut, och valmetoden, som redan 1885 illa bestått sitt prof, fick sin dom, då den var på väg att föra Boulanger till diktaturen. Märkas må, att han vid sitt val i Paris 1889 fick omkring 240,000 röster, medan 160,000 tillfölo motkandidaten; men om hvarje af Paris' och dess omgifnings 22 arrondissement den gången skulle valt ett ombud, skulle 21 valt Boulangister och blott 1 en republikan, då rätta förhållandet tydligen varit 13 mot 9. Vid valen 1889 hade man återgått till enkla val, — och genom ett kretslopp hade man återkommit till nästan alldeles samma ställning som 1876, i det ännu en gång bland valmännen 5 stå mot 4, och bland de valde 6 mot 3. År 1893 hade andra och mera invecklade parti-bildningar inträdt, och vi kunna därför lämna det årets val ur sikte.

Samma invecklade förhållanden hafva fortfarit vid 1898 års val och försvåra hvarje beräkning af deras resultat, i hvad det afser rösternas och de valdes fördelning mellan olika partier. Ännu då detta skrives äro de uppgifter, som föreligga därom, ytterst bristfälliga och föga tillförlitliga. Till den kraft och verkan det hafva kan, vilja vi dock meddela tvenne sins emellan afvikande uppgifter härom, som stått oss till buds.

Enligt den ena uppgiften var fördelningen följande:

Partier	Röster	Valde	Borde varit
Opportunisterna	2,829,000	225	230
Radikale	1,387,000	190	112
Socialister	940,000	46	76
Antisemiter	233,000	26	18
Rallierade och Reaktionäre	1,790,000	94	145

Enligt den andra uppgiften, som har en afvikande gruppering af partierna, skulle fördelningen ställt sig sålunda:

Partier	Röster	Valde	Borde varit
Regeringsrepublikaner	3,005,000	254	235
Radikale, diverse	2,069,000	188	161

Partier	Röster	Valde	Borde varit
Socialister	858,000	57	67
Rallierade	788,000	38	61
Monarkister	735,000	44	57

Ehuru väsentligt olika dessa uppgifter äro, stämma de dock öfverens i det viktigaste, nämligen den skarpt markerade olikheten i antal mellan dem, som verkligen blifvit valde, och dem, som borde blifvit det.

Något utförligt hafva vi dröjt vid denna öfverblick af de franska valen, men den är också afgörande för hela frågans bedömande. Med all nödig tydlighet visar den, att val efter det gamla systemet *med nödvändighet* måste tillföra det starkare partiet en öfvertalig representation, och att detta missförhållande framträder i ännu vida högre grad, då flere ombud väljas på en gång i samma krets. Den visar vidare, att denna förstärkning af den starkares makt medför en snedvridning af hela valresultatet. Där de väljandes flertal är liberalt, måste de valdes flertal bli radikalt, och där det förra är konservativt, måste det senare bli reaktionärt. I de viktigaste frågor är det representanter för valmännens minoritet, som bilda majoritet bland de valde, och diktera besluten i en riktning, mot hvilken representanterna för valmännens majoritet endast äga makt att protestera, enär de bland de valde utgöra en maktlös minoritet. Sist, men ej minst, lär den oss, att äfven de afgifna rösternas antal icke alltid är en säker mätare af gruppernas styrka bland valmännen, i det en svagare grupp ofta, liksom högern 1881, håller sig undan från val, på hvilkas utgång den ser sig sakna inverkan.

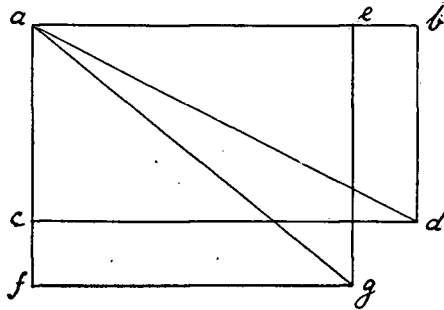
Det svagare partiets vanmakt inför ett starkare låter sig ännu noggrannare formuleras i några allmänna medeltal, som med ungefärlig noggrannhet låta sig utdragas ur det ganska vidlyftiga siffermaterial vi haft att förfoga öfver. Ett land är, antaga vi, för politiska val deladt i 90 kretsar med hvar sitt ombud. Valförberedelserna ha för hvarje krets inskränkt kandidaterna till två, en ur hvardera af två stora partier. I valet deltaga 135,000 röstande, däraf 75,000 ur det ena och 60,000 ur det andra partiet. Medeltalet af de valdes röster är i hvar krets 1,000, af de icke valdes 500. Huru många af de 90 platserna vinner hvardera partiet?

En enkel algebraisk uträkning, hvilken vi ej *behöfva* återgifva för dem, som känna dylik räkning, och icke *böra* återgifva för dem, som icke känna den, gifver i båda fallen med lätthet svaret. *De 75,000 tillsätta 60 och de 60,000 blott 30 platser.* Bland valmännen stå 5 mot 4, bland de valde 6 mot 3, och det starkare partiets öfvervikt är alltså bland de senare

tre gånger så stor som bland de förra. Vore däremot de 90 kretsarne reducerade till 30 med tre ombud hvar, utsedda enligt största effektiva fördelningstalets regel, är all möjlig utsikt för handen, att 50 platser skulle tillfalla det starkare och 40 det svagare partiet. Om förestående tal utbytes mot algebraiska tecken, skall det visa sig, att under de gifna förutsättningarne partifördelningen *med nödvändighet* måste ställa sig olika bland valmännen och de valde, och ogynnsammare för det svagare partiet i samma mån skillnaden mellan majoritet och minoritet i medeltal är större.

Lättast torde förhållandet åskådliggöras genom en bild. Vi veta, att i mekaniken betecknas kraften, såväl till riktning som till styrka, med linjer. Två sålunda betecknade krafter, som med hvarandra bilda vinkel, kunna ersättas genom en enda kraft, som till riktning och storlek betecknas

genom diagonalen i den parallelogram, som man konstruerar med hjälp af de båda krafternas linjer. Denna parallelogram kallas i mekaniken kraftparallelogram. Det inses lätt, att i sist antagna fall partierna bland valmännen kunna till sin styrka betecknas med två linjer *ea* och *fa*, som förhålla sig till hvarandra som 5 till 4, och partierna bland de valde med två linjer *ba* och *ca*, hvilka förhålla sig som 6 till 3. Upprita vi med ledning här af två parallelogramer med vinkeln vid *a* gemensam, så inses utan vidare, att kraften i båda verkar utefter diagonalerna *da* och *ga*. Den senare diagonalen är den, utefter hvilken partiernas styrka, mätt af linjerna *ea* och *fa*, skulle verka; den förra är den, utefter hvilken deras styrka bland de valde, mätt af linjerna *ba* och *ca*, faktiskt *verkar*. Med ett ord, den linje, utefter hvilken de inom representationen täflande krafterna tänkas verka, är *en helt annan* än den, som utgör resultanten af de krafter, hvilka täfla bland valmännen.

En annan följd af det gamla valsättet, som härmed står i närmaste samband, är att en öfverflyttning af makten måste verka med vida större

styrka, än rätteligen borde vara fallet. I det här uppställda typiska fallet skulle en öfvergång af en niondedel bland valmännen från det starkare till det svagare partiet räcka till att medföra en omflyttning af en tredjedel bland platserna i representationen till det senares förmån. Såväl bland valmännen, som de valde, äro partierna till sin styrka fullständigt omkastade. Detta enkla faktum är fullt tillräckligt att förklara de plötsliga och skenbart oberäkneliga omkastningar, som så ofta äga rum, då en afgående representation skall vika för en nyvald. Ej nog med, att de allmänna valen för hvarje gång *måste* blifva ett felaktigt uttryck för valmännens åsikter, — felet verkar lika nödvändigt till förstörande af den omhvälfning, som äger rum, då maktens tyngdpunkt inom representationen förflyttas.

Hafva sålunda de franska valresultaten visat sig särdeles upplysande, så kan detta icke sägas om ett annat stort land med allmän rösträtt, nämligen det tyska riket. Partibildningen är där ytterst invecklad och svår att öfverskåda, och saken förvärras än mera därigenom, att valkretsarne, som i det hela förblifvit oförändrade under den mansålder, som förflutit efter riksförfattningens införande, numera visa en ytterst ojämn fördelning, såväl till folkmängden som valmännens antal. Så ägde vid 1893 års val en krets (Schaumburg-Lippe) endast 8,666 valmän, men en annan (Berlins sjetta valkrets) icke mindre än 121,564. Det säger sig själf att en jämnare fördelning af valkretsarne redan med det nuvarande valsättet skulle gifva en helt annan fördelning af partierna, och hvarje jämförelse måste således under nuvarande förhållanden blifva missvisande. Det må likväl nämnas, att vid årets val socialisterna, hvilkas röstetal berättigat dem till 111 af riksdagens 397 platser, fått nöja sig med 56, under det den katolska centern, som borde fått 70 platser, i stället uppnått 105, — allt under förutsättning af de föreliggande uppgifternas riktighet. För åren 1871—1884, då olikheterna mellan valkretsarnas folkmängd ännu ej hunnit blifva så skriande, äga vi däremot mera tillförlitliga uppgifter, af hvilka här nedan må lämnas en sammanställning.

Partier	1871			1874		
	Röster	Valde	Borde varit	Röster	Valde	Borde varit
Konservative	549,661	57	56	359,959	22	28
Rikspartiet	346,845	37	35	375,523	33	29
Liberale	273,857	30	27	53,853	3	4
National-Liber.	1,176,615	125	120	1,542,501	155	120
Transport	2,346,978	249	238	2,331,836	213	181

Partier	1871			1874		
	Röster	Valde	Borde varit	Röster	Valde	Borde varit
Transport	2,346,978	249	238	2,331,836	213	181
Framstegspart.	342,409	46	34	447,538	49	35
Centern	724,837	63	73	1,445,948	91	113
Polacker	176,342	13	18	198,442	14	15
Social-Dem.	124,655	2	12	351,952	9	27
Folkpartiet	18,741	1	1	21,739	1	1
Welfer	52,341	5	5	73,436	4	5
Partikularister	8,517	2	—	18,644	—	1
Elsassare	—	—	—	234,545	15	18
Danskar	18,221	1	1	19,856	1	1
Stänkröster	79,119	—	—	46,318	—	—
	3,892,160	382	382	5,190,254	397	397

	1877			1878		
	Röster	Valde	Borde varit	Röster	Valde	Borde varit
Konservative	526,039	40	39	749,494	59	52
Rikspartiet	426,637	38	31	785,855	57	55
Liberale	134,811	13	10	156,117	10	10
National-Liber.	1,469,527	128	109	1,330,643	99	93
Framstegspart.	417,824	35	31	385,084	26	26
Centern	1,341,295	93	100	1,328,073	94	93
Polacker	216,157	14	16	210,062	14	14
Social-Dem.	493,288	12	36	437,158	9	30
Folkpartiet	44,894	4	3	66,138	3	4
Welfer	85,591	4	6	100,288	10	7
Partikularister	62,481	5	4	50,675	4	3
Elsassare	149,147	10	11	130,494	11	9
Danskar	17,277	1	1	16,145	1	1
Stänkröster	16,053	—	—	14,721	—	—
	5,401,021	397	397	5,760,947	397	397

	1881			1884		
	Röster	Valde	Borde varit	Röster	Valde	Borde varit
Konservative	830,807	50	65	861,063	78	61
Rikspartiet	379,293	28	30	387,687	28	27
Transport	1,210,100	78	95	1,248,750	106	88

Partier	1881			1884		
	Röster	Valde	Borde varit	Röster	Valde	Borde varit
Transport	1,210,100	78	95	1,248,750	106	88
Liberale	120,501	1	9	9,728	1	—
National-Liber.	642,718	46	51	987,305	50	70
Liber. Fören.	419,824	47	33	—	—	—
Framstegspart.	642,164	59	50	997,004	67	71
Centern	1,182,873	100	93	1,282,006	99	91
Polacker	194,894	18	15	203,188	16	14
Social-Dem.	311,961	12	24	549,990	24	39
Folkpartiet	103,422	9	8	95,891	7	6
Welfer	86,704	10	6	96,388	11	6
Partikularister	—	—	—	—	—	—
Elsassare	152,991	15	12	165,571	15	11
Danskar	14,398	2	1	14,447	1	1
Stänkröster	15,210	—	—	12,689	—	—
	5,097,760	397	397	5,662,957	397	397

Härvid är att märka, att de afgifna rösterna beräknats för det första valet, men de faktiskt valde efter resultatet vid omvalet, där sådant behöft äga rum i de fall, då absolut majoritet vid det ursprungliga valet icke blifvit uppnådd.

Ännu blott ett fåtal exempel ur mängden skola stödja vårt påstående.

Under de senaste årtiondenas inre strider i Norge har motsatsen mellan partierna aldrig framträdt så starkt, som vid stortingsvalen 1882. Då gällde det, om stortingsvänsterns strid mot den regerande högern skulle drivas ända till användande af det yttersta lagliga maktmedlet, eller riksrätten. Närmast rörde striden, som bekant, frågan om statsrådets tillträde till stortinget. Valens resultat blef 83 af vänstern och 31 af högern. Men den af J. Utheim upprättade valstatistiken gaf vid handen, att af de ursprungliga väljarne — de egentliga valen ske, som bekant, med elektor — 60,4 % röstat med vänstern och 39,6 % med högern. Ett fullständigt riktigt valresultat skulle alltså kommit till stånd, om vänstern fått 69 och högern 45 platser i stortinget. I det närmaste kunde äfven en dylik fördelning uppnåtts, om landet varit deladt i 38 kretsar, en för hvar af städerna Bergen och Trondhjem, Tromsö och Finnmarkens amt, samt två för öfrige amt och Kristiania, och dessa valt hvar sina tre stortingsmän enligt reglerna för proportionella val. Följderna af, att så ej kunde ske, skulle icke uteblifva.

Enligt tillförlitliga uppgifter funnos i stortinget 20 vänstermän, som väl principiellt voro ense med majoriteten, men af åtskilliga skäl ännu ej ville anlita riksrettens yttersta medel. Dessa böjde sig emellertid under den stränga partidisciplinen, och odelstinget beslöt i föreskrifven ordning åtal inför riksrett. Hade nu partifördelningen inom stortinget varit den rätta, skulle från början inom hela tinget ungefär samma majoritet funnits *mot* riksrett, som nu *för* den, och såväl stortingets fördelning på sina båda afdelningar som frågans hela följande behandling torde då blifvit en annan.

Naturligtvis hafva vi här icke velat uttala någon som helst mening vare sig för eller mot det beslut, som sålunda fattades. Afsikten har allenast varit att se till, huruvida detta beslut var ett sant uttryck för åsikter och önskingar hos flertalet bland det norska väljare-folket; — och vi hafva funnit, att så icke var förhållandet. Det var representanter för ett mindretal bland de norske väljarne, som dikterade detta för Norges hela följande utveckling så viktiga beslut.

Från de norska stortingsvalen må ännu ett mycket talande exempel anföras.

Som bekant skedde vid 1897 års stortingsval en mycket stark förskjutning till vänster af den politiska tyngdpunkten. Då valdes nämligen 79 af vänstern och 35 af högern, mot resp. 59 och 55 år 1894. Denna starka förskjutning bland de valde motsvarades ingalunda af en lika stark omkastning bland de väljande. Partiernas relativa styrka utvisas af följande öfversikt.

	Vänster		Höger	
	1894	1897	1894	1897
Röster	82,741	87,508	81,880	77,619
Valde	59	79	55	35
Borde varit	57	60	57	54

Dessa tal blifva visserligen icke så upplysande, som de borde vara, i betraktande af stortingsmännens ytterligt ojämna fördelning i förhållande till folkmängden, — en stortingsman för staden Flekkefjord med 1500 invånare, och blott fyra för Kristiania med 200,000, — och majoritetens öfvervikt skärpes yttermera genom det indirekta valsättet. Men de utvisa i alla fall med tillräcklig tydlighet den enorma orimligheten i den öfvervikt, som 1897 års val gáfvo det segrande partiet.

Valen ske öfver hela riket genom elektorer i större kretsar, där oftast flere stortingsmän väljas på en gång. Nu antaga vi, att i ett amt 5 stortingsmän skola väljas af 90 elektorer, däraf 40 tillöra de moderate, 30 vänstern och 20 högern, räknadt efter den partifördelning, som nu är rådande i Norge. Valen ske med enkelt röstflertal, och om alla tre partierna uppträda med hvar sin lista, skola de 40 moderate ensamme tillsätta alla fem platserna. Detta kunna de båda andra partierna icke fördraga, och ehuru oense i allt annat, enas de om att hindra de moderates seger. De 30 af den rena vänstern föreslå de 20 af den rena högern att rösta med de förres lista, mot det att på den uppföres en högerman bredvid fyra vänstermän. Hellre än att blifva försatt alldeles utom spelet, går högern motvilligt in härpå. Härmed skulle i sin ordning de moderate, som nyss voro säkre om segern, mista alla fem platserna. I sin ängslan sända de bud till högern och erbjuda den två platser, om den till gengäld vill rösta på tre moderate. Därmed vore i sin ordning vänstern ute ur spelet, och för att hindra detta och ändå vinna något, bjuder den nu högern tre platser på sin lista. Valresultatet blir: 20 högermän besätta 3 platser, 30 vänstermän besätta 2 platser och 40 moderate besätta ingen plats.

Må ingen föreställa sig, att detta exempel är gripet ur luften. Det har flerfaldiga motsvarigheter vid de norska stortingsvalen, i all synnerhet vid 1888 års val. Det talar tillräckligt tydligt för sig själf och behöfver ingen utläggning.

Vid valen till det engelska underhuset 1895 uppnådde de förenade konservative och unionisterna det oväntadt stora antalet af 411 platser, medan endast 259 tillföllu de förenade liberala och irländarne. Resultatet väckte stor bestörtning bland de senare, och det liberala partiet troddes dömdt till långvarig vanmakt. Emellertid har det visat sig, att bland väljarne 2,267,590 röstat på den konservativa och 2,012,500 på den liberala sidan. Den förre förhåller sig alltså till den senare som 9 till 8 och dess öfvervikt i underhuset borde rätteligen endast vara något under 40 röster. Härvid är likväl att märka, att i ett antal kretsar valet enligt engelsk sed skett utan omröstning, då blott en enda kandidat var uppställd och det svagare partiet icke vågat sig på någon täflan, men resultatet skulle föga ändras, om dessa kretsars ombud på båda sidor frånskildes. Det är mycket möjligt, att nästa allmänna val kommer att utvisa en lika förkrossande öfvervikt på den liberala sidan, utan att därför mer än ett par hundra tusental valmän behöfva öfvergå från den ena sidan till den andra. Det är Gladstones stora valreform af 1884, som numera fullständigt börjar visa

sina verkningar, i det rösträttens och valkretsarnes likformiga fördelning i stort sedt åstadkomma valresultat, som i fråga om det svagare partiets undertryckande närmar sig till de förut beskrifna franska.

Med ännu större tydlighet framgår det riktiga i dessa uttalanden af de specificerade uppgifter, som stå oss till buds rörande parlamentsvalet 1892. Dessa uppgifter lida dock af det felet, att röstetalen för de kretsar, där ingen omröstning ägt rum, måst suppleras genom uppgifter om partiernas styrka vid näst föregående val, och i några fall fått sökas genom sannolikhetsberäkningar, som dock synas varit utförda med yttersta omsorg. I dessa uppgifter sammanföras å ena sidan de konservative med de liberale unionisterna till en grupp under namn af unionister, och å andra sidan Gladstones liberale (anhängare af *Home rule* för Irland) och de irländske nationalisterna till en grupp, hvilken betecknas såsom separatister. Valresultatet får följande utseende:

	Röster	Valde	Borde varit
<i>England</i>			
Unionister	1,841,967	268	240
Separatister	1,720,332	197	225
<i>Wales</i>			
Unionister	73,964	2	11
Separatister	125,600	28	19
<i>Skottland</i>			
Unionister	215,172	21	33
Separatister	254,551	51	39
<i>Irland</i>			
Unionister	135,292	23	27
Separatister	372,720	80	76
<i>Summa.</i>			
Unionister	2,274,842	314	311
Separatister	2,477,856	356	359

Denna öfversikt är synnerligen upplysande i det afseende, att ett skenbart ganska korrekt totalresultat visat sig uppkomma genom summan af ganska inkorrekta valresultat för de skilda landsdelarna.

I ett afseende voro de val, som efter valreformen höllos år 1885, mycket upplysande för förhållandet mellan vanliga och proportionella val. Förut är nämnt, att det senare valsättet genom 1867 års valreform för-

söksvis infördes i tolf valkretsar, men på grund af åtskilliga felaktigheter i metoden åter upphäfdes 1884. En jämförelse mellan valen näst före och efter 1884 i de fem städer och sju grefskap, där detta valsätt tillämpats, saknar icke sitt intresse. I Birmingham röstade vid 1880 års val 20,867 liberale och 14,971 konservative, och resultatet skulle blifvit två liberale och en konservativ, men genom ett valknep, som vi förut beskrifvit, utsågos tre liberale. 1885 röstade 33,423 liberale och 23,704 konservative, och valde blifvo sju liberale och — ingen konservativ. I Glasgow afgåfvos 1880 af de liberale 23,665 och af de konservative 11,346 röster, och valde skulle blifvit två liberale och en konservativ, men blifvo i stället tre liberale i följd af samma valknep. 1885 afgåfvos 32,217 liberala och 26,280 konservativa röster och valde blifvo sju liberale och — ingen konservativ. I Leeds afgåfvos 24,134 liberala och 12,648 konservativa röster år 1880, och valde blifvo mycket riktigt två liberale och en konservativ. 1885 afgåfvos 23,454 liberala och 19,605 konservativa röster, och valde blifvo två liberale och — *tre* konservative. I Liverpool valdes 1880 utan omröstning en liberal och två konservative efter aftal mellan båda partierna, då de liberale kände sig för svage att upptaga en strid om den tredje platsen. Vid ett fyllnadsval 1881 nådde dock de liberale upp till 19,118 mot 21,019 konservative. 1885 röstade 29,647 konservative och 19,483 liberale, och valde blifvo sju konservative och två liberale. I Manchester röstade 24,874 liberale och 20,431 konservative år 1880, och valde blifvo som sig borde två konservative och en liberal. År 1885 hade här en omkastning ägt rum i det 22,387 liberala och 25,854 konservativa röster afgåfvos, och valde blifvo en liberal och fem konservative. På landet voro 1880 partierna bättre medvetna om sin styrka, och de fyra grefskapen Cambridge, Dorset, Hertford och Oxford valde hvardera en liberal och två konservative utan omröstning. Ett fyllnadsval i Cambridge utvisade kort därefter 2,912 liberale och 3,815 konservative. Valreformen med sin starka ökning af valmännen på landet visade 1885 det resultat, att i Cambridge 12,011 liberale utsågo två och 10,802 konservative ett ombud, alldeles som om valet skett proportionellt; i Dorset utsågo 15,556 liberale tre och 13,509 konservative ett ombud; i Hertford utsågo 12,645 liberale *intet* ombud, men 16,790 konservative fyra; och i Oxford utsågo 12,021 liberale två och 10,860 konservative ett ombud. De tre öfriga grefskapen valde 1880 hvardera två konservative och en liberal, Berkshire med 3,283 röster mot 1,745, Buckingham med 2,873 röster mot 2,790 och Hereford med 2,813 röster mot 2,523. 1885 valdes i Berkshire tre konservative af 13,586 och ingen

liberal af 10,477 röstande; i Buckingham valdes en konservativ af 11,722 och två liberale af 15,177 röstande; och i Hereford valdes ingen konservativ af 7,393 och två liberale af 8,286 röstande. Vi se således, att den Gladstoneska valreformen vid 1885 års val *fullständigt tillintetgjort* minoritetens representation i städerna Birmingham och Glasgow, grefskapen Berkshire, Hereford och Hertford, samt orättvist försvagat den i städerna Liverpool och Manchester och grefskapet Dorset. Liksom af en slump bevaras minoritetens rätt i grefskapen Buckingham, Cambridge och Oxford, då det svagare partiet haft öfvervikt i en af de kretsar, hvori de genom valreformen blifvit indelade. Men värst är det i Leeds, ty där medför kretsindelningen, att 23,000 liberale få två och 19,000 konservative tre representanter. Om dessa städer och grefskap fortfarit att utgöra odelade kretsar, i stället för att delas efter ombudens antal, skulle minoritetens rätt, som förut varit dem förbehållen, äfven om den stundom genom valknep kringskurits, icke setts till godo genom valet af en enda representant.

Vid valen till Londons stadsfullmäktige eller grefskapsråd (*county council*) 1892 valdes inom 52 kretsar, för hvilka valresultatet är oss bekant, 80 liberale eller framstegsmän, 22 konservativa, 1, som betecknades såsom oberoende konservativ, och 1 betecknad såsom framstegsman af arbetarepartiet. Vid dessa val, där två ombud utses för hvarje krets, kan på ett synnerligen enkelt sätt ett proportionellt valresultat beräknas, genom att äfven anse den vald, som kommit i tredje rummet med högsta antalet af minoritetens röster. Vi få då en fingerad representation af 156 ledamöter, som tänkas valde i 52 kretsar med 3 ombud för hvarje. Enär det ofta händt, att en valman på sin sedel upptagit män ur skilda partier, kan partifördelningen bland väljarne endast på det sätt angifvas, att hvarje valman anses äga två röster och samtliga kända röstetal sammanräknas. På detta sätt erhålles följande fördelning:

Partier	Röster	Valde
framstegsmän	249,311	89
konservative	202,152	63
arbetarepartiet	7,660	2
oberoende konservative	2,405	1
"oberoende"	2,421	—
framstegsmän af arbetarepartiet	1,276	1
socialister	76	—

Såsom nyss nämndes, valdes i stället 80 framstegsmän, 22 konervative, 1 oberoende konservativ och 1 oberoende arbetarevän.

Vid de allmänna val, som år 1894 höllos i Belgien första gången efter den stora valreformen därstädes, afgåfvos enligt fullt trovärdiga uppgifter 972,000 klerikala röster (inberäknadt 46,000 röster på katolske demokrater), 600,000 liberala och 273,000 socialistiska röster, mindre partiskiftningar och tillfälliga valförbund oafsedt. Rätteligen borde alltså 80 klerikale, 50 liberale och 22 socialister ingått bland de 152 nyvalde ledamöterna af Belgiens andra kammare. Det faktiska valresultatet blef 104 klerikale, 15 liberale och 33 socialister, — hvarvid dock är att märka, att valsystemets orimlighet skärptes genom de stora valkretsarne, där det öfvermåktiga partiet ensamt kunde genomdrifva valet af ända till 18 kandidater på en gång, såsom fallet var med de klerikale i Bryssel.

Knappast någonstädes träder orimligheten af listval, där den svagares rätt ej är bevakad, tydligare i dagen än vid val af president i Nordamerikas Förenta stater. Dessa val ske genom elektor, utsedda af hvarje stat i dess helhet såsom en enda valkrets, och växlande i antal efter staternas folkmängd från tre till några och trettio. 1892 valdes Cleveland till Unionens president med 5,566,458 valmans- och 277 elektorsröster mot resp. 5,086,458 och 145, som tillföll Harrison. 22 elektorsröster tillföll tredje man; antalet valmansröster för denne är oss obekant.

I november 1896 valdes Mac Kinley till Unionens president med 7,123,234 valmans- och 272 elektorsröster mot resp. 6,399,365 och 175, som tillföll Bryan. Två andra kandidater nådde vardera vid pass 105,000 röster.

Ett ganska öfverraskande svar ger frågan: huru många röster mera hade Bryan behöft för att bli vald? Om man från Mac Kinleys 7,123,234 röster blott flyttar öfver 27,726 åt motsatta sidan, så kan därmed framkonstrueras en majoritet af elektor för Bryan. För detta resultatets uppnående erfordras emellertid, att man företar röstöfverflyttningen just i de stater, som med svagaste majoritet tillfallit Mac Kinley, samt förvandlar dessa majoriteter nätt och jämnt till minoriteter.

Från Amerika må äfven ett par andra talande exempel anföras. I följd af listval i stora kretsar valdes år 1868 till staten Newyorks andra kammare 76 republikaner och 52 demokrater, men af valmännen voro 397,899 republikaner och 431,510 demokrater, — således ett verkligt *minoritetsval* i största skala. Men i staten Illinois användes sedan 1872 proportionella val på det sätt, att medlemmar af statens legistatur eller landt-

dag utses i 51 kretsar, tre från hvarje krets, och hvarje väljare anses äga tre röster, som han efter behag gifver åt en, två eller tre kandidater (*cumulative vote*). Illinois' landtdag hade 1872 85 republikaner och 68 demokrater. Samma år vid presidentvalet afgåfvos 240,387 republikanska och 183,669 demokratiska röster eller en proportion af 86,7 till 66,3. År 1874 valdes 69 republikaner med 164,184 röster mot 84 demokrater med 196,473 röster, eller såsom 69,7 till 83,3. Med enkel majoritet skulle valts 99 republikaner mot 54 demokrater 1872 och 54 republikaner mot 99 demokrater 1874. *Cumulative vote* gaf båda gångerna felaktigt resultat i sju fall, men så att felen nästan jämt uppvägde hvarandra.

Till sist ett par uppgifter från Sverige. Vår valstatistik vet ännu icke af någon partifördelning, och dess blad ha aldrig profanerats af sådana ord som konservative och liberale protektionister och frihandlare. Äfven vid själfva valen är partifördelningen stundom oklar nog, och till dess utredande skulle fordras ett vidlyftigt arbete, som ej alls torde motsvaras af resultatet. En totalbild af valresultatet i fråga om andra kammaren vore så mycket svårare att vinna, som valen i somliga kretsar ske omedelbart, men i andra genom elektorerna, i somliga gälla en enda och i andra afse flere platser. Vi ha nöjt oss med att sammanställa vissa valresultat från 1893 och 1896 i sådana fall, där partifördelningen varit oss bekant. Därvid ha vi endast sysselsatt oss med sådana kretsar, som genom omedelbart val utsett blott en riksdagsman, samt i hvarje fall uppsökt röstetalet för den valde och hans närmaste man. I fråga om partifördelningen ha vi icke fäst oss vid skiftningarne mellan nya och gamla landtmannapartiet, nya och frihandelsvänliga centern, folkpartiet o. s. v. utan fördelat de valde i två stora hufvudgrupper, allt efter som de fått understöd af vänstern eller af högern. Så snart alltså den valde haft att kämpa mot en man, som stått längre åt vänster, har han själf uppförts som högerman, och tvärt om om hans motkandidat stått mera till höger än han själf. Därigenom uppnås en fördelning i två stora grupper, höger och vänster, som väl i enskilda fall kan möta rätt stora betänkligheter, men som likväl i det hela är ganska träffande. Ändtligen ha vi endast medtagit sådana fall, där det med någorlunda visshet varit oss bekant, hvem af kandidaterna, som efter denna indelning vore att hänföra till högern eller till vänstern. På detta sätt komma vi till följande resultat. Af 96 till sin utgång för oss kända val från 1893 ha 54 fallit på vänstern och 42 på högern, och i samtliga dessa kretsar afgåfvos 35,136 röster för vänstern och 31,760 för högern. Af 105 kända val från 1896 ha 45 utfallit på vänstern och 60 på

högern, och i samtliga dessa kretsar afgåfvos 38,522 röster för vänstern och 39,216 för högern.

VIII. Slutord.

Hvad vi nu erfarit torde med tämlig visshet berättiga till den slutsatsen, att i hvarje land med normalt utbildad gruppering af olika intressen tvenne hufvudpartier uppstå, som i det närmaste dela det väljande folket i tvenne lika stora hälfter. Jämnvikten i styrka dem emellan uppehålls naturligen därigenom, att den mindre hälften alltid måste sträfva att öka sitt antal, och till den ändan måste så afpassa sina syften, att den har utsikt att med sig förena den närmast stående intressegruppen från den större hälften.

Men enligt sakens natur kan denna jämnvikt aldrig uppnås vid sådana val, där flertalet bland de röstande ensamt bestämmer utgången. Endast i det fall, att de båda hufvudgrupperna äro så godt som absolut jämnstarka, kunna deras vinster och förluster någorlunda uppväga hvarandra. Men ju större skillnaden i antal dem emellan är, dess mera kommer den svagare sidan att vid valen undertryckas. Inom den segrande sidan gifver valen alltid öfvervikt åt en mera framskjuten grupp än den, som bildar flertalet bland denna sidas valmän. Följden är, att knappast någonsin de allmänna valen utgöra att troget uttryck af det väljande folkets åsikter och önskningsar. Nästan öfverallt verkar folkets vilja, uttryckt genom flertalet af dess representanter, i en skef riktning. Hvert helst folkkraften riktar sin stöt, griper en osynlig hand om dess arm och låter stöten drabba ett stycke på sidan om den åsyftade punkten, — för långt åt vänster, om vänstern har makten, och för långt åt höger, om högern har makten.

En mängd af de anmärkningar, som blifvit riktade mot det konstitutionellt-parlamentariska systemet, leda sitt upphof från detta missförhållande. En härskande majoritet och den regering, som stöder sig på dess ombud i representationen, anklagas att gå för långt i fullföljande af sina syften, — riktigt, ty det flertal inom riksdagen, som regeringen stöder sig på, har mera utpräglad och ensidig partifärg än det valmansflertal, af hvilket den är utsedd. Ett valresultat, som medför en oväntad öfverflyttning af makten inom representationen från en sida till en annan, och därmed en omkastning af hela regeringssystemet, framkallar beskyllningar mot det väljande folket för nyckfull obeständighet, — oriktigt, ty det be-

höfdes blott, att ett ringa fåtal bland valmännen ändrat åsikt, för att framkalla en öfverflyttning af ett stort antal platser inom representationen. Det stora flertalet af ett folk hör alltid till de moderate, ehvad nu öfvervikten ligger åt det konservativa eller liberala hållet, — det är blott folkets valda ombud, som i följd af ett ensidigt valsystem blifva utpräglade partimän, vare sig de luta mera åt den reaktionära eller radikala sidan.

Därför är det ock det ensidiga valsättet, som måste ändras, om denna brist i det representativa styrelsesättet skall kunna afhjälpas. Och botemedlet heter proportionell representation. Därmed förebygges minoriteternas undertryckande och hindras allt för tvära omkastningar, då minoriteten öfvergår till majoritet. Med inskränkt valrätt verka proportionella val såsom en rösträttsreform, i det de gifva ökad betydelse åt de element, som bland valmännen varit svaga och bland de valde ännu svagare representerade. Vid en långt gående valreform verkar detta valsätt såsom en hämsko mot allt för tvära omkastningar till förmån för de nya väljaremassorna.

Ett inkast ligger här nära till hands och har äfven ofta blifvit hört. Om proportionella val skulle leda till uppkomsten af två i det närmaste jämnstarka partigrupper inom representationen, så kan den majoritet därstädes, på hvilken regeringen stöder sig, blifva så försvagad, att viktiga frågor utgång kan bero af den tillfälliga frånvaron af ett fåtal ledamöter; och på det sättet kan det blifva svårt, ja stundom omöjligt att regera. Härtill svara vi allenast, att om en regeringsmakt endast kan uppehållas till priset af en *konstlad* förstärkning af majoriteten, så är det priset för dyrt. Det är icke folkets vilja, som skall afpassas efter regeringssättet, utan det är regeringssättet, som skall afpassas efter folkets vilja.

Bästa sättet att förebygga en dylik olägenhet är, att regeringarna afstå från att drifva ensidig partipolitik. Sedan representationen ej längre är så ensidigt sammansatt som förut, är det ej längre något tryck från dess sida, som kan föranleda därtill. Om en regering förstår att bygga sin politik på en tillräckligt bred grundval, så skall den finna stöd eller i allt fall icke möta motstånd hos den moderata delen af dem, hvilka af sina idéer och intressen blifvit förda till oppositionens led.

Tänkbart är, att en allmännare tillämpning af det proportionella valsättet i sinom tid kan komma att lägga en helt ny grund för intressenas och partiernas gruppering inom representationen. Hittills ha i regeln partibildningen skett så att säga *ut-ifrån inåt*, från yttersta vänstern och yttersta högern, intill dess båda partierna mötts bland de tveksamme i mid-

ten. Inom hvardera partiet har därför tyngdpunkten legat långt till vänster eller långt till höger, och en öfverflyttning har medfört en fullständig omstörtning af makten inom riksdagen, och därmed vanligen äfven inom regeringen. Det är möjligt, att under ett proportionellt valsystem vi i stället skulle få upplefva en partibildning *inifrån utåt*, där de moderata grupperna slöte sig samman till en regeringsduglig majoritet, med utsträckning åt vänster eller åt höger, så långt omständigheterna tillåte. Tillmättes denna utsträckning allt för ensidigt eller begränsadt, skulle en sådan majoritet löpa fara att förvandlas till minoritet, och måste då söka förstärkning åt den sida, gent emot hvilken den förut visat sig mest ensidig. Men detta innebure icke den tvära omkastning af makten, som förut angifvits såsom oundviklig under det nuvarande valsättet, utan endast en förflyttning af dess tyngdpunkt ett sträck längre till vänster eller ett sträck längre till höger, under det att makten dock allt framgent låge där den skall ligga, nämligen i midten. Vi finge väl sålunda i regel en fördelning, icke i två, utan i tre partier, nämligen en oppositionell vänster och en oppositionell höger, samt en center, hos hvilken regeringen hade att söka sitt stöd. Konsten att regera med representationen skulle då bestå i att afpassa sin politik så, att denna center växte ut till största möjliga styrka.

Men detta är just hvad som i vårt land sedan några år plägar kallas *rikspolitik*. Huruvida detta uttryck hos oss blifvit verklighet eller stannat vid ett tomt ord, det hafva vi ej att här undersöka. Men det vissa är, att i sin fulla och statsmannalika utsträckning kan rikspolitiken aldrig i något land blifva till en verklighet, förrän grunden därtill blifvit lagd af ett i bästa mening moderat riksdags-flertal, danadt genom ett väl och rättvist afvägdt system för proportionella val.

Bidrag till Regeringsformens historia.

Meddelade af

Professor **Oscar Alin.**

I.

Enligt det i första häftet af denna tidskrift gifna löfte meddelas här i sin helhet den af Hans Järta författade uppsats, "efter hvilken", inom konstitutionsutskottet, "författningen diskuterades"*. Härvid har följts den afskrift, som tillhört assessor J. G. Gahn, en af borgareståndets ledamöter i 1809 års konstitutionsutskott, och som nu förvaras i Uppsala universitets bibliotek. Detta exemplar af promemorian är i marginalen försedt med originalanmärkningar jämte hänvisningar till paragrafer i de särskilda afdelningarna af det Håkanssonska förslaget till regeringsform. Dessa anmärkningar och hänvisningar meddelas här med särskild stil under de stycken till hvilka de höra.

Styrande Magten.

Huru vidt bör Konungens magt sträckas för att blifva tillräckligt verksam att bevara Statens inre och yttre lugn, skydda Undersåtarnas rättigheter och befrämja deras väl?

§. 1. 2. 3. Med all den magt, som kan stå tillsammans med allmänt väl och enskild säkerhet.

Huru må Konungen utöfva denna Magt?

§. 3.

---

* FORSELL, Valda skrifter af Hans Järta, I, XXXI. Jfr NAUMANN, Tidskrift för lagstiftning, lagskipning och förvaltning, 1872, sid. 352, not 1; DE GEER, Minnesteckning öfver Hans Järta, sid. 22; SANDEGREN, Till historien om statshvälfningen i Sverige 1809, sid. 48.

I hvilka fall af Styrelsen bör Han inhämta råd? Af hvilken Corps, eller hvilka Personer? Och på hvad sätt?

I Utrikes med Statsministern och HofCancellern.

Hvad afseende bör Konungen göra på sådana råd? Med hvilka formaliteter böra Konungens Beslut, för att vara gällande, utfärdas?

§. 30.

Efter Protocoll med Stats Secret. Contrasignation.

Huru böra de ärenden beredas, som Konungen skall afgöra?

§. 31. 32.

Hvilka sysslor bör Konungen tillsätta?

Ifrån hvilka må Konungen kunna afsätta Embetsmän?

Bör Konungen kunna börja Krig och göra fred? Allena eller med råd af Embetsmän, som han nämndt? Eller med råd af Riksens Ständer, eller någon utaf dem förordnad Corps? Eller endast med deras bifall?

Kungen kan afsätta den af Rådet som nekar: kan reta till offensift af grannar — Rådet kan bestickas af främmande — gör Partier i landet, förklickar anstalterne — Retar att ändra Constitution.

Huru må Konungen kunna sluta förbund med främmande Magter?

Huru böra Statsmedlen anordnas och användas?

2. §. 14. 15. 12.

Till de af Ständerna anordnadé behof. Contrasignation af StatsSecret. — Chefen i StatsCont?

Huru må styrelsen föras i händelse af:

Konungens resa utom Riket,

„ sjukdom,

„ minderårighet,

KonungaHusets utgång?

§. 39. 40. 41. 42.

§ 43 (sic.)

Huru väljes ny Konung?*

Domainer?*

Domare Magten.

1. Bör Konungen allena nämna alla Domare?

2. Bör Konungens Domsrätt utöfvas af en Högsta Domstol? Eller af ett Råd? I förra-fallet, huru må Domstolen vara sammansatt?

Præses är JustitieMinistern, en af de 6 frälse.

* Tillskrifvet af Järtas hand.

3. Böra Högsta Domstolens Ledamöter kunna ifrån sina Sysslor skiljas äfven utan laga Dom? I sådant fall, af hvilken, Konungen eller Ständerna? Eller på hvad annat sätt? Och med hvad villkor?

4. Böra Högsta Domstolens Ledamöter kunna till andra Embeten befordras?

5. När må Konungen med sina röster deltaga i Högsta Domstolens Beslut?

6. Hvilka mål skall han äga att allena afgöra?

7. Tillkommer Konungen allena rättigheten att benåda, och huru må den utöfvas?

8. Bör en särskild Domstol förordnas, inför hvilken Konungens Rådgifvare och Ministrar samt Högsta Domstolens Ledamöter kunna tilltalas? Och huru må denna Domstol sammansättas och verka?

Lagstiftande Magten.

Huru skola Riksens Ständer vara sammansatta?

Hvarest skola de sammanträda?

Huru ofta?

Hwart 5:te år.

Huru skola de kallas till möten å de i grundlagen bestämda tider?

Af Konungen, eller af sig sjelfva?

Af Konungen. — Om det ej sker af Ständernes permanente Utskätt?

Innom hvilken längsta och kortaste tid efter en af Konungen utfärdad Riksdagskallelse bör Riksdagen öppnas?

50 till 30 dagar.

Huru må LandtMarskalk, Talemän och Secreterare i BondeStåndet nämnas?

Hvilka lagar äga Riksens Ständer att gemensamt med Konungen stifta, upphäfva eller förändra?

Bör Konungen allena kunna vidtaga Allmänna Economiska författningar?

Böra Riksens Ständer öfverlägga och besluta i Konungens öfvervaro.

Böra uti Stånden propositioner kunna väckas? I hvilka mål?

Böra Stånden till omedelbart afgörande i Plenis upptaga någon fråga? Eller böra alla ämnen, innan en definitif öfverläggning därom i Plenis må äga rum, öfverlemnas till något Ständernas utskott, som dem utreder och däröfver sig yttrar?

Böra Ständerna kunna modifiera utskottens förslag, eller endast bifalla eller afslå dem, eller också äska däröfver ytterligare utlåtanden?

Huru skall i särskildta fall Riksens Ständers pluralitet beräknas?

Huru länge må en Riksdag kunna räcka?

Böra, innan den i grundlagen bestämda Riksdagstiden till ända lupit, Ständerna kunna af Konungen åtskiljas?

Huru och af hvilken må emellan Riksdagarne en otydlig lag förklaras?

Magten att beskatta.

Tillkommer den ovilkorligen Riksens Ständer allena?.

§ 8*. Ja. —

Huru och af hvilka skola Statens behof *uppgifvas, granskas och bestämmas?*

§ 9. 10. Af R:s Ständer.

Huru skall totala beloppet af den vid hvarje Riksdag erforderliga Bevillningen fastställas?

Beredas i StatsUtskättet — sedan gå till Plena — bör vara färdigt 30 dagar ifrån uppgiften af behofvet.

Fordras till Ständernas Beslut därom pluralitet eller enhällighet?

12. 20. § i projectet, då 2 stånd emot 2 stånd.

Huru skall en till beloppet fastställd Bevillning fördelas?

Huru må förhållas, när i någon fråga om en sådan fördelning skiljagtighet uppstår emellan Stånden?

Genom ett stort utskätt, som voterar per Capita — — StatsUtskättet förstärkes — BevillningsUtskättet deltagar ej i Voteringen.

Huru länge kan en åtagen Bevillning fortfara?

§ 11.

Bör en viss summa afsättas att vid inträffande Krig af Konungen lyftas?

13. ja. Obs. Andre Nödvändighetsbehof?

* Skall vara §. 7 i 2:dra. afdelningen af Håkanssonska förslaget.

Böra, när den lyftes, Ständerna genast sammankallas?

Obs.

Ja. — Riksdagskallelsen promulgerad innan Creditivet öppnas. — 2:ne Creditif. —

Bör Konungen kunna utskrifva Krigsgärd?

§ 27. 25. 26. Efter 27 § å 50 % öfver Markegång.

Huru må förhållas, om Riksens Ständer icke inom den lagliga Riksdagstiden fastställa en erforderlig Bevillingssumma eller densamma sig emellan fördela?

Prolongations tiden.

Förre bevillingen förblifver — Proportionerligen förökad, om så fordras.

Huru skola Riksens Ständers verk, Banquen och RiksgäldsContoiret, styras och förvaltningarna däraf granskas?

Efter faststälde Instructioner.

TaxeringsMännens Ansvar —*.

TaxeringsMännen frie för Ansvar.

Controll.

Huru vidt bör utöfningen af den styrande Magten controlleras?

Hvarest skall Controllen därå läggas? Hos en Corps af Embetsmän, nämde af Konungen, eller hos Riksens Ständer, eller någon af dem förordnad Corps?

Böra de Embetsmän, som vercka med Konungen i styrelsen eller äro kallade att honom däruti råda, vara ansvarige för sina göromål och rådslag?

I hvilka fall må deras ansvarighet äga rum?

Af hvilken, och hvarest, kan den yrkas?

Huru vidt må tryckfriheten sträckas? Huru bevaras?

Böra Riksens Ständer kunna vid förmenta fel och brister i styrelsen yttra sina anmärckningar?

I sådant fall, huru skola dessa anmärckningar framställas? Genom verckande föreskrifter? Eller endast genom i underdånighet anmälda önsckningar?

Böra sådana anmärckningar kunna göras vid särskildta Styrelsens åtgärder? Eller endast vid det hela af dess verckningssätt?

* Tillskrifvet, enligt hvad det vill synas af samma hand, som skrifvit hithörande anmärckning.

Böra de vara grundade på en i detail inhämtad kunskap om afgjorda Regeringsärender, eller endast på dessas totala intryck uppå allmänna opinionen?

Böra Riksen Ständer kunna äska, eller i underdånighet begära, att Konungen må ombyta Rådgifvare och Ministrar?

Böra Riksen Ständer kunna förordna ett Utskott af sina Ledamöter att mellan Riksdagarna bevaka vissa hufvudpunkter af Nationens rättigheter, göra anmärckningar, och yttra önsckningar om nyttiga anstalter, som bero af den styrande Magten?

Om ett sådant Utskott constitueras, bör det i något fall kunna fatta Beslut, verckande genom dess blotta myndighet?

Nej.

Bör det kunna med sin myndighet återhålla något Konungens steg?

Nej.

Bör Justitiæ Cancelleren bibehålla den dubbla egenskapen af Actor i mål, rörande allmän säkerhet och Kronans rätt, hvaruti Konungens talan föres emot enskildta Personer eller Corporationer, och af väcktare öfver Lagarnes efterlefnad af Embetsmän?

Eller böra dessa olika befattningar åtskiljas, och hvardera öfverlemnas åt en särskild Person?

I sådant fall, bör den, som skall controllera den Styrande Magtens verckningssätt uti alla därifrån utgående grenar, nämnas af Konungen eller af Ständerne?

Huru må denne Embetsman erhålla kunskap om Styrelsen, och huru vercka?

Huru skall Statsvercket granskas?

Sveriges industristatistik.

Några data och synpunkter.

Af

D:r Karl Key-Åberg.

Sveriges industristatistik, som i sitt slag är den äldsta samt i sitt nuvarande skick äfven den fullständigaste i världen, räknar anor från förra hälften af 1700-talet. Frihetstidens politiska partier täflade, som bekant, i nitiska företag till fäderneslandets ekonomiska upprättelse ur all den eländiga nöd, hvori Karl XII:s krig sänkt detsamma, och såsom en gin och bred kungsväg till denna upprättelse tedde sig för den tidens statskloke män framtröllandet af en inhemsk storindustri, som skulle sprida arbetsförtjänst i de utarmade bygderna och tvinga penningeflöden, som runnit bort under orostiden, att i välsignande flöden återvända från utlandet. De medel, som med förkärlek anlitades för framskapande af en dylik industri, voro anvisade af tidens allmänna ekonomiska vishetsläror och utgjordes af hvarjehanda skyddsåtgärder, reglementeringar och kontrollanstalter. Gent emot utlandet satte man tullskrankor och importförbud samt hägnade det inhemska industrilifvet med premier, läneinrättningar och privilegier. Man inrättade till och med i de fabriksidkande städerna särskilda domstolar, så kallade *hallrätter*, för afgörande af tvister rörande fabrikerna. Och för att kunna "hålla bok" öfver verkningarne af alla dessa välmenta åtgärder ålades ifrågavarande domstolar i mom. 9 i den för dem år 1739 utfärdade ordningsstadgan, att icke allénäst hafva noga "kunskap och förteckning på alla manufakturer, fabriker och verk i staden samt deras tillstånd och tillverkningsorter utan ock öfver alla deras idkare, betjante, handverkare och arbetsfolk". Jämväl borde vid rätten "noga upptecknas alla de sorter och varor, som årligen till quantitet och kvalitet vid dessa inrättningar och

handtverk fabricerades“, hvilken uppteckning borde ske i samband med den kontrollstämpling, som fabriksvarorna i allmänhet voro underkastade. De verk, hvilkas produkter icke kunde stämplas, voro vid vite skyldiga att hvarvt halfår till hallrätten uppgifva sin tillverkning. Vid slutet af hvarje år skulle hallrätterna utarbete generalsammandrag öfver de under deras domvärjo lydande industriella anläggningar och desamma öfversända till Kommerskollegium i Stockholm, som beträffande näringarne af ålder utgjort den centrala myndigheten i vårt land. I de städer, som icke hugnades med särskilda fabriksdomstolar, ålåg det magistraterna att upprätta enahanda generalsammandrag, och Kommerskollegium skulle i sin tur af hallrätternas och magistraternas sålunda uppgjorda förteckningar sammanställa en allmän årsberättelse öfver manufakturernas och fabrikenas tillstånd i riket och densamma till Kongl. Maj:t afgifva.

Dessa bestämmelser hafva gifvit första uppslaget till en svensk industristatistik. De årsberättelser, som Kommerskollegium på grund af samma bestämmelser hade att afgifva och som sedan år 1830 föreligga i tryck, blefvo emellertid skäligen magra och utmärkte sig framför allt för en i ögonenfallande ofullständighet i afseende på de näringsgrenars mångfald, som af berättelserna omfattades. Med "manufakturer och fabriker", för hvilkas skull hallrätterna tillkommit, menades ursprungligen endast sådana yrken och inrättningar, hvilka af gammalt voro städerna förbehållna, men icke borde under skråordningen inbegripas. Dit räknades förnämligast väfverier och spinnerier, pappersbruk, glas- och porslinsbruk, engelska lädergarfverier, tobaksfabriker, oljeslagerier, sockerbruk samt längre fram i tiden skeppsvarf, mekaniska verkstäder och maldrycksbryggerier, men däremot inga verk, som samhörde med åkerbruket, bergs- eller skogshandteringarna. Kvarnar och brännvinsbrännerier betraktades som bihäng till jordbruket, sågverk, beck- och tjärkokerier såsom skogshandteringar, masugnar och järnbruk som bergshandtering. Alla dessa verk voro sålunda afsiktligt uteslutna ur kollegii fabriksberättelser. Där förekommo ej heller krutbruk, som fordom lydte under Krigskollegium, ej heller sillsalterier och trankokerier, hvilka väl enligt Kommerskollegii instruktion borde vara föremål för Kollegiets uppmärksamhet, men uttryckligen hänfördes till fiskerierna, öfver hvilka inga statistiska uppgifter behöfde insamlas. Men icke nog härmed. Det visade sig snart, att kollegii ifrågavarande årsberättelser icke ens fullständigt redogjorde för de verk och inrättningar, som efter tidens begrepp verkligen voro att hänföra till "manufakturer och fabriker". Visserligen voro de allra flesta arbetsställena af hithörande slag

i verksamhet inom städerna, till hvilkas privilegier drifvandet af sådana rörelser hörde, men under tidernas gång hade Kongl. Maj:t eller efter år 1668 Kommerskollegium gifvit sitt medgifvande till anläggandet af slika verk här och hvar å landsbygden, och dessa å landet belägna fabriker borde visserligen enligt gifna bestämmelser årligen redovisa sina tillverkningar för närmaste hallrätt eller magistrat, men undandrog sig faktiskt esomoftast fullgörandet af denna skyldighet. Kommerskollegii berättelser kommo af denna anledning att meddela uppgifter hufvudsakligen om fabriker i rikets med hallrätt eller magistrat försedda städer. Detta missförhållande måste emellertid uppenbarligen rättas, och i det syftet utfärdade kollegium den 17 februari 1817 ett cirkulär till länsstyrelserna, hvori dessa myndigheter anmodades att från hvarje fögderi infordra och till kollegium insända uppgifter enligt vissa formulär om alla inom fögderiet befintliga "fabriker och manufakturer". Och då det visade sig, att verk, som anlagts i sådana städer eller af stad oberoende köpingar, som lydde under landsrätt, icke heller nu blefvo redovisade, utfärdade kollegium den 24 november 1845 ett nytt cirkulär till länsstyrelserna med anmodan att härutinnan fullständiga sina uppgifter.

Den 25 februari 1846 upphäfdes hallrätterna, och deras här ifrågasvarande åligganden öfvertogos af magistraterna. Samma år, den 22 dec., utkom den epokgörande fabriks- och handtverksordning, som öfverändakastade det uråldriga skråväsendet och införde en allmän näringsfrihet i vårt land. Till Kommerskollegium afgick samma dag som den nya fabriks- och handtverksordningen utfärdades, ett Kongl. bref med befallning att till vederbörandes efterrättelse meddela alla de föreskrifter, som voro af nöden för erhållande af så tillförlitliga och fullständiga uppgifter som möjligt om fabriker, manufakturernas och handtverkens utveckling under den nya æran. Till åtlydnad af denna befallning utfärdade kollegium den 27 juli 1847 cirkulär till länsstyrelserna och magistraterna med bifogande af formulär för de uppgifter, dessa för framtiden hade att införskaffa beträffande näringsidkarne. I cirkulären till länsstyrelserna betonades uttryckligen att fortfarande inga uppgifter önskades rörande verk och inrättningar, "som angå åkerbruket, bergs- eller skogshandteringarna". Ej heller gjordes de nya formulären egentligen utförligare än de gamla, hvadan industriberättelserna i det hela förblefvo sig lika före och efter det i de svenska näringsarnes historia minnesvärda året 1846. För att åskådliggöra de infordrade uppgifternas rikhaltighet, må följande utdragsaftryck meddelas af formulärförteckningarne öfver fabriker och manufakturinrättningar.

Såsom synes voro formulären skäligen naivt uppställda och alldeles onödigt skrymmande. Sifferuppgifterna i de sex första raderna kunde mycket väl hafva meddelats på en enda rad, medan tillverkningarna och arbetsmaskinerna voro allt för utförligt specificerade. Dessutom meddelades inga uppgifter om drifkraftens slag och styrka, arbetarnes kön, i arbetet inträffade olycksfall m. fl. för det industriella lifvet viktiga förhållanden. Det klagades ock öfver att uppgifterna rörande tillverkningarnas kvantitet och värde ofta visade sig oriktiga och vilseledande. De fabriksklasser, ex. väfverierna, hvilkas tillverkningar voro underkastade s. k. tillverkningsstämpling, bildade visserligen ett undantag härifrån, men då stämpelskyldigheten 1863 afskaffades, bortföll ock den kontroll, som därigenom dittills vunnits öfver vissa tillverkningars mängd och värde. Den bearbetning af länsstyrelsernas och magistraternas redogörelser, som ägde rum i Kommerskollegium och verkställdes af dåligt aflönade tjänstemän å kollegiets kammarkontor lämnade ock mycket öfrigt att önska. Felsummeringar, dubbelräkningar af fabriker, arbetare och tillverkningar samt uteslutningar af data i bearbetningsmaterialet påvisades ofta af vaksamma kritici. Berättelserna voro med ett ord på grund af sin ofullständighet och sina inre brister icke mycket värda, och det blef allt tydligare, att någonting måste göras för att upphjälpa denna gren af den officiella statistiken ur sitt vanryktade tillstånd. Såsom ett verksamt medel härtill tänkte man sig utdelandet af *formulärblanketter till industriidkarne* själfva med bifogande af utförliga upplysningar i afseende å desammas ifyllande. År 1863 sattes denna plan i verket, i det Kommerskollegium genom cirkulär den 15 december s. å. till länsstyrelser och magistrater öfversände dylika blanketter och "upplysningar" för utdelning bland industriidkarne. Sedan samma blanketter, behörigen ifyllda återkommit till myndigheterna, voro dessa ålagda att öfver de sålunda insamlade primäruppgifterna uppgöra sammandrag, som sedermera i sin ordning skulle granskas, bearbetas och sammanställas i Kommerskollegium. Af de nya formulärblanketterna meddelas å nästföljande sidor ett aftryck.

I de nya formulären hade man, såsom synes, inryckt uppgifter såväl om drifkraften som om arbetarnes kön, hvilka uppgifter hittills saknats. Kolumnerna 4—7 samt till en del äfven kolumn 1 voro afsedda för inrymmande af uppgifter öfver fabriken alla drivverk, hvilkas tekniska namn och konstruktion, t. ex. ångmaskin, varmluftsmaskin etc., skulle införas i kolumn 1. På motsvarande rader i kolumnerna 4—6 skulle inskrifvas antalet drivverk af hvarje särskildt slag och i kolumn 7 beräknade hästkrafter likaledes för hvarje särskildt slag af drivverk. Men detta redovis-

denten C. F. Wærn och öfverdirektören i Statistiska Centralbyrån E. Sidenblad. Den 13 maj 1893 afgåfvo bemålde herrar ett utförligt betänkande rörande Kommerskollegii berättelser om fabriker och manufakturer, åtföljdt af förslag såväl till formulärblanketter för primäruppgifter som till sammandragstabeller för årsredogörelserna.

Innan detta kommittéarbete hann framläggas, hade Kommerskollegium, hvilket länge stått på e. o. stat, omorganiserats (1891), hvarvid det gamla kammarkontoret afskaffats och delvis ersatts af en s. k. statistisk afdelning under ledning af en förste aktuarie. I väntan på det förslag, som skulle framkomma från hrr Wærn och Sidenblad, inskränkte sig den nya afdelningens arbete beträffande industristatistiken till en omsorgsfullare granskning af länsstyrelsernas (kronofogdarnes) och magistraternas sammandrag samt ett utvidgande af berättelsernas omfattningsrayon, så att den gamla begränsningen af begreppet "fabriker och manufakturer" öfvergafs och uppgifter infordrades rörande ett flertal fabriksklasser, hvilka hittills varit oredovisade, hvarjämte betydande förenklingar vidtogos i de tryckta berättelsernas typografiska anordning. De fabriksklasser, som under åren 1891—1892 nyinfordrades voro följande: fiskberedningsanstalter (sillsalterier och ansjovisfabriker), murbruksfabriker, svinslakterier och charkuterivarufabriker, torffabriker, torfströ- och torfmullfabriker, brännvinsbrännerier och destilleringsverk, kalk- och kritbruk samt punschbryggerier, hvilka fabriksklasser i senast utgifna industrierättelse (för år 1896) upptagas till ett sammanlagdt antal af 445 med tillsammans 4,721 arbetare och 58,52 millioner kronors tillverkningsvärde. Att utsträcka undersökningen till ytterligare återstående oredovisade fabriksklasser, bland hvilka voro sådana högst viktiga industriella anläggningar som sågverk och trähyflerier, mjöl- och grynkvarnar m. fl., befanns öfverstiga den statistiska afdelningens arbetskrafter. Men då till det sagda lägges, att afdelningen genom att jämföra myndigheternas förteckningar med diverse handels- och adresskalendrar inom de af ålder till och af Kommerskollegium redovisade fabriksklasserna under åren 1891—1892 uppspårade icke mindre än 504 anläggningar med inalles 7,436 arbetare och ett tillverkningsvärde af omkring 11,00 millioner kronor, hvilka, ehuru sedan länge i verksamhet, hittills undgått redovisning, så kan man häraf göra sig en tämligen klar föreställning om den enorma ofullständigheten i den äldre fabriksstatistiken och intensiteten i den nyinrättade statistiska afdelningens reformarbete.

När hrr Wærns och Sidenbladhs förslag framlades, var, såsom af det sagda framgår, visserligen ett och annat af det, som mest ådragit sig

klandrande anmärkningar, förändradt i industristatistiken, men mycket återstod dock att reformera och förbättra. Förslaget framhöll såsom hufvudpunkter 1) att berättelserna borde fullständigas med alla ännu oredovisade industriella anläggningar, såsom sågverk, kvarnar och mejerier, "så snart de icke afse tillgodogörandet af eget jordbruks produkter", d. v. s. drifvas såsom husbehöfsinrättningar, 2) att alla primäruppgifter skulle insändas till Kommerskollegium och sålunda länsstyrelsernas (kronofogdarnes) och magistraternas summariska sammandrag afskaffas, 3) att uraktlåtenhet från industriidkarnes sida att i tid afgifva dem affordrade uppgifter borde beläggas med böter samt slutligen 4) att så väl formulärblanketterna för primäruppgifterna som tabellbilagorna i berättelserna borde undergå väsentliga ändringar.

Sedan förslaget tagits under ompröfning i Kommerskollegium och Statistiska tabellkommissionen samt riksdagen å sin sida beviljat medel till en oundviklig förstärkning af arbetskrafterna å Kommerskollegiets statistiska afdelning, utfärdades den 13 november 1896 en nådig skrifvelse till Kommerskollegium, hvori bl. a. föreskrefs, att i kollegii fabriksberättelser borde för framtiden upptagas så väl sågverk som kvarnar, (mejerierna förbigingos med tystnad), att i arbetet timade olycksfall, som medfört döden eller oförmåga till arbete under minst 14 dagar borde redovisas samt att utdelning bland näringsidkarne af formulärblanketter till primäruppgifterna skulle verkställas af magistrater (i Stockholm af Öfverståthållareämbetet) och kronofogdar, hvilka myndigheter efter blanketternas behöriga ifyllande skulle öfverlämna desamma till Kommerskollegium. Samma dag utfärdades ock en allmän kungörelse, som stadgade från 5 till och med 25 kronors böter för uraktlåtenhet att afgifva af vederbörande myndigheter begärd statistisk uppgift om industrirörelse.

Den 23 juli 1898 utkom Kommerskollegii första och hittills enda berättelse om fabriker och handverk med iakttagande af de genom regeringsskrifvelsen den 23 november 1896 gifna bestämmelserna. Berättelsen afser året 1896. Det kan omöjligen nekas, att ifrågavarande enquête har att uppvisa högst afsevärda företräden framför kollegii äldre berättelser i samma ämne. Först och främst är den nya berättelsen genom inringningen bland de redovisningsskyldige industriella anläggningarne af sågverk och kvarnar samt äfven i tillämpliga fall af boktryckerier och bagerier, hvilka sistnämnda två slags inrättningar förut, oafsedt i huru stort omfång deras rörelse bedrifvits, samtliga varit hänfödda till handverkens näringsområde, ansenligen fullständigats. Vidare torde inhämtandet af underrättelser om olycksfall i arbete icke sakna sin stora betydelse för frågor, som samman-

hånga med den på dagordningen stående arbetareförsäkringen. Och last but not least har Kommerskollegium genom förändrade formulärblanketter och primäruppgifternas insändande till kollegium samt genom förstärkning i sina arbetskrafter blifvit satt i tillfälle att utöfva ett noggrannare granskningsarbete samt att bringa reda och skick å sina tabellariska sammanställningar. Huru pass omfattande tillökningen i undersökningsmaterialet för den nya berättelsen varit, kan man förstå redan däraf, att i densamma redovisas icke mindre än 3,729 fabriker, 61,527 arbetare och 273,7 millioner kronors tillverkningsvärde *mera* än i motsvarande berättelse för år 1895. Hvad åter angår den reda, som åvägabragts i berättelsen, så har densamma gifvetvis väsentligen underlättats genom mera systematiskt uppställda formulärblanketter för primäruppgifterna. En hufvudolägenhet hos de äldre blanketterna var, att de voro alldeles lika för alla möjliga slags fabriksinrättningar, hvilket förhållande särskildt omöjliggjorde en regelbunden specifikation af de olika slagen af tillverkningar, då ju nämligen industriidkarne efter sitt fria tycke och behag fingo till slag och mått angifva sina fabriksprodukter. Detta oefterrättlighetstillstånd är numera så vidt möjligt afhjälpt därigenom, att för alla viktigare fabriksklasser, såsom mekaniska verkstäder och järnmanufakturverk, väfverier och spinnerier, sågverk, pappersbruk och trämassefabriker, kvarnar, boktyckerier, bryggerier m. fl. särskilda formulärblanketter blifvit utarbetade, i hvilka tillverkningarne uttryckligen specificerats i så noggrann öfverensstämmelse som möjligt med tulltaxans varurubriceringar, för att en jämförelse mellan den inhemska produktionen samt importen och exporten af de vid ifrågavarande fabriker framställda varor måtte kunna anställas. Bortsedt från redovisningen af tillverkningarne, öfverensstämma dessa formulär emellertid i det hela väl med hvarandra och det *allmänna* formulär, hvilket användes för samtliga andra fabriksklasser. Af sistnämnda formulär tillåta vi oss å nästföljande sidor meddela ett aftryck, med iakttagande af de mindre förändringar, som däri blifvit vidtagna efter år 1896.

Som synes, hafva de nya formulären bättre anordnat redovisningen af arbetsmaskiner och drifkraft, som i de äldre formulären var så hoprörd. Naturligtvis är det blott de för en viss fabriksbransch karakteristiska arbetsmaskinerna, om hvilka det kan vara af något egentligt intresse att inhämta uppgifter. De äro de, hvilka utgöra liksom exponenterna för en industrigrens produktionsförmåga. De äro de, som utgöra de bästa och enklaste relationstalen vid undersökningar af en industris utveckling å olika orter. Vet man exempelvis, att Englands väfveriindustri sysselsätter så och så många mekaniska väfstolar, Sveriges däremot så och så många, har

Blankett N:r 1 A. Används för alla fabriker och dermed jämförbara verk och inrättningar

utom: Mekaniska verkstäder, Jerngjutrier samt Jern- och Stålvarufabriker, Sågverk, Qvarnar, Väfverier och Spinnerier, Pappersbruk och Trämassefabriker, Boktryckerier, Garfverier, Tegelbruk, Brännvinsbrännerier och Råsockerbruk samt Maltdrycksbryggerier, för hvilka särskilda blanketter begagnas.

Uppgift om ..... (fabrik och dyl.)

i ..... stad (köping, socken) af ..... län år 189...

Verket eges af .....

1) Maskiner eller apparater

(endast de väsentligaste och ej motorer, för hvilka senare redogöres under afd. 3).

	Använda under året. Antal.		Använda under året. Antal.		Använda under året. Antal.
.....					
.....					
.....					

2) Tillverkningar.

Olika slag af tillverkningar (hvilka specificeras detaljeradt.)	Quantitet ¹⁾			Värde ²⁾ i Kronor.
	Vigt i Kilogram.			
.....				
.....				
.....				
.....				
.....				
.....				
.....				
.....				
Summa				

¹⁾ Quantiteten angifves så vidt möjligt är i vikt, men der detta ej kan ske, i stycketal eller i annat mått, som då i någon af de prickade kolumnhufvudena angifves.

²⁾ Värdet beräknas efter medelpris vid försäljningarna under året eller, der sådana ej skett, efter sannolika försäljningspriset. Ej blott för slutprodukter utan äfven för halfabrikat angifves fulla värdet, dock bör i fråga om beräkningen af värdet å tillverkningarna vid sådana fabriker, t. ex. kattuntryckerier, färgerier, blekerier m. fl., som till bearbetning mottaga andra tillhöriga varor, endast angifvas värdet af den förädling, varorna vid fabriken undergått, såsom tryckningskostnad, färgeri- och blekerilön o. s. v.

3) Drifkraft.			6) Olyckshändelser.			
	Motorer, anv. under året.			Öfver 18 år.		Under 18 år.
	Antal.	Hästr.		Män.	Qvin.	Män. Qvin.
Kreatursvandringar			Antalet arbetare, ge- nom olyckshändelse:			
Vindhjul			Dödade			
Vattenhjul och turbiner: för omedelbar fabriksdrift			Skadade så, att deraf uppstått oförmåga till arbete under minst 14 dagar.....			
» drivvande af elektr. motor			Summa			
Ångmaskiner: för omedelbar fabriksdrift			Antal olyckshändelser, genom hvilka ofvan redovisade olycksfall inträffat			
» drivvande af elektr. motor			Olycksfallens orsak och beskaffenhet (för hvarje särskildt fall):			
Varmluftsmaskiner						
Elektriska motorer drifna med: vattenkraft						
annan kraft						
Af de elektriska motorerna användas uteslutande för belysningsändamål						
Gasmaskiner						
Petroleummaskiner						
Anm. Om motors styrka ej kan exakt uppgif- vas, lemnas åtminst. en approximativ uppgift.						
4) Arbetare (arbetsförmän deri inräknade).						
	Män.	Qvin.	S:a.			
Arbetare öfver 18 år						
d:o under 18 år						
Summa						
Anm. Arb:s antal uppgifves i medeltal för den tid under hvilken fabri:n varit i gång under året.						
5) Inkomst.						
	Kronor.					
För bevilning uppskattad inkomst af fabriksens drift						
Anm. Här införes hela det taxerade inkomstbe- loppet o. ej den påförda bevilningen. Enligt mom. 1 af § 11 i gällande bevillsförordning medgifna inkomstafrdrag frånräknas <i>ej</i> vid an- gifvandet af den taxerade inkomsten af fabri- kens drift.						
7) Anmärkingar:						

..... den ..... 189...

Fabriksens postadress: ..... Egare, arrendator, föreståndare.

Obs! Denna blankett ifylles och insändes i Stockholm till Öfverståthållareembetet, i annan stad till Magistraten eller, der magistrat ej finnes, den stadsstyrelse, som i stället till-
satt är, samt å landet till Kronofogden i orten senast den 1 mars näst efter redogörelseåret.
Uppgift insändes *även* för under året obegagnadt, brukbart verk.

man därmed också en allmän föreställning om de båda landens olika kvantitetsproduktion af väfnader. Men man vet öfverhufvud taget ingenting, i händelse ruggnings- och dekateringsmaskiner, pressar och färgkypar m. fl. maskiner och redskap huller om buller hopräknas med väfstolarna. Numera frågas ock exempelvis i formulären för väfverierna endast efter antalet väfstolar, i formulären för tryckerierna endast efter antalet tryckpressar o. s. v. Och beträffande drifkraften uppgifves nu styrkan för hvarje särskildt slags motorer, hvilket uppenbarligen är nödvändigt för konstaterandet af de skilda drifkrafternas insatsvalör i den industriella verksamheten. Vidkommande arbetarne slutligen hafva de nya formulären frigjort sig från den gammalmodiga och intresselösa indelningen af mantalsskrifna och icke mantalsskrifna.

Allt detta är nu påtagliga förbättringar i vår officiella industristatistik, men ännu återstår dock åtskilligt att däri precisera, komplettera och bearbeta. Jag vill endast i förbigående påpeka önskvärdheten af ett uttryckligt angifvande af slaget (effektiva, indicerade, nominella) af ångmaskinernas hästkrafter samt utarbetandet af sammandragstabeller så väl öfver fabriker, fördelade i grupper inom hvarje klass efter arbetspersonalens storlek, som öfver olycksfallen efter dessas inträffande vid större, medelstora eller mindre anläggningar. Hvad den lefvande arbetskraften angår, vore det naturligtvis högligen önskligt, att densamma angäfvades icke allenast såsom nu genom att hvarje verk uppgifver arbetarnes numerär i medeltal för den tid, verket varit i gång, utan att man desslikes, liksom i Norges industristatistik, erhöle uppgift om de verkliga presterade *dagsverkenas* antal. Såsom det nu är måste vissa anläggningar, som drivas blott en kortare tid af året, exempelvis tegelbruk, torffabriker, mindre sågverk m. fl. komma att redovisa en större arbetspersonal i förhållande till tillverkningens myckenhet och värde än anläggningar af samma klass, hvilka varit i verksamhet året om, och detta gifver en vilseledande uppfattning af betydnhetsrelationen icke allenast mellan dessa anläggningar inbördes, utan äfven mellan de fabriksklasser i sin helhet, som företrädesvis idka säsongarbete, och dem, som drivas med en konstant arbetspersonal. Det är dock en betydande skillnad med afseende å den lefvande arbetskraften mellan exempelvis Vulcans stora tändsticksfabrik, som året om sysselsätter omkring 1,400 arbetare och ett råsockerbruk, hvilket endast under betkampanjen skänker arbetsförtjänst åt ett liknande antal. Endast i förbigående vill jag äfvenledes framhålla önskvärdheten af att i statistiken fastsloges bestämda gränser mellan fabriker och handtverkerier, hvilka gränser gifvet-

vis kunde växla för olika yrkesgrenar och industribranscher. Af ålder hafva en massa garfverier och färgerier o. d. inrättningar, som sysselsätta blott 1 à 2 arbetare, upphöjts till rang och värdighet af fabriksinrättningar, ehuru desamma rättast och lämpligast böra hänföras till handtverkens näringsområde, och det förefaller hart när löjligt att i tabellerna se "fabriker", som prunka med 1 arbetare och ett tillverkningsvärde af endast omkring 1,000 kronor. Beträffande handtverken, som vid sidan af fabrikerna af naturliga skäl blifva styfmoderligt behandlade, vore det onekligen af intresse, att få desamma *klassvis* fördelade på de olika landsdelarne, så att där af belystes vissa händtverksyrkens säregna omfattning i vissa trakter; såsom exempelvis skomakareyrkets utbredning i Västernrike, snickareyrkets i Lindome nere i Halland, väfnadshandteringens blomstring i Mark etc.

Mera anmärkningsvärd synes mig emellertid den ofullständighet i afseende å undersökningssfären vara, som ännu vidlåder berättelserna om fabriker och handtverk. Fråga kan visserligen vara, om det icke vid reformerandet af näringsstatistiken hade varit lämpligast att afskaffa de små separata berättelserna om bergshandteringen, så att grufvor och malmförädlingsverk blifvit redovisade i samma berättelse som fabrikerna. Man skulle härigenom onekligen hafva vunnit öfverskådlighet af den svenska industrien i dess helhet, och särskildt beträffande järn- och stålindustrien undgått det krångliga åtskiljande af produkterna på olika årsberättelser, som nu äger rum. Men låt vara att bergshandteringen, sedan uråldriga tider en af vårt lands modernäringar, kräfver en alldeles säregen uppmärksamhet och därför ock sina specifika årsberättelser, så torde man dock kunna ifrågasätta, huruvida det icke vore möjligt och lämpligt, att i den allmänna industriberättelsen inrycka summariska uppgifter äfven om bergverken, med hänvisande till den separata berättelsen om desamma för alla närmare utredningar och förhållanden. Jag menar, att bergverken i berättelserna om fabriker och handtverk kunde behandlas på enahanda sätt som brännvinsbrännerierna och råsockerbruken, om hvilka näringsgrenar, som bekant, äfven särskilda utförligare årsredogörelser afgifvas. Härigenom skulle öfverskådligheten af industrien i dess helhet riktas och särskildt olika landsdelars industriella betydelse klarare och korrektare framträda i de tabeller och sammanställningar, som belysa de industriella anläggningarnes belägenhet. I fråga om ofullständigheten i undersökningssfären tillåter jag mig äfven fasta uppmärksamheten därpå, att *mejerierna* icke heller förekomma i de nya fabriksberättelserna. Detta torde mindre bero på svårigheten att särskilja inrättningar af ifrågavarande slag, som drifvas

endast såsom bihang till jordbruket, från egentliga handelsmejerier, ty denna svårighet bör ej vara större än den att utgallra husbehofskvarnar och sågar ur de redovisningsskyldiga industriella anläggningarnes led. Förmodligen hafva mejerierna ansetts numera hafva nått en sådan betydelse, att de äro förtjänta af en utförligare behandling, än som rimligtvis kan bestås dem i de allmänna industriberättelserna. Landtbruksstyrelsen har också ägnat dessa inrättningar en allt större uppmärksamhet i sina "meddelanden". Enligt bemälda styrelsens meddelande n:o 1 för år 1897 uppgick mejeriernas antal vid 1895 års slut till 1,793, hvilka tillsammans under året tillverkat 24,9 mill. kg. smör och 6,9 mill. kg. ost. Inför dessa talvärden samt med kännedom om smörexportens stora betydelse kan man icke neka till, att berörda inrättningar lämpligen må göras till föremål för separata enquêter, men det är att önska det Landtbruksstyrelsen om desamma ville inhämta redogörelser, efter liknande formulär, som begagnas för andra industriella anläggningar, så att uppgifter erhöles icke blott om anläggningarnes antal samt tillverkningarnes slag och kvantitet utan äfven om tillverkningarnes värde, arbetarepersonal, drifkraft, bevillingstaxerad inkomst, arbetsmaskiner (separatorer, radiatorer etc.) och olycksfall. Införskaffades dylika uppgifter årligen, kunde sedan summariska utdrag af desamma intagas i den allmänna industriberättelsen, alldeles såsom redan förfäres med de af Finansdepartementets kontroll- och justeringsbyrå inhämtade uppgifterna om brännerier och råsockerbruk och såsom ofvan blifvit föreslaget beträffande bergverksredogörelserna.

Om man på antydt sätt skulle i väsentlig grad kunna afhjälpa den påpekade ofullständigheten hos industriberättelserna, så torde det vara betydligt svårare att råda bot för ett visst "inre ondt" hos desamma. Jag menar den ofta i ögonfallande otillförlitligheten i industriidkarnes uppgifter angående tillverkningarnes myckenhet och värde. Solida affärer, större eller mindre, hålla sig otvifvelaktigt i regel till sanningen och låta sina räkenskapsböcker tala sitt oförfalskade språk. Men mången industriidkare tror ännu på hemlighetsmakeriets välsignelse och nödvändighet i affärslifvet, vare sig han därigenom vill undandraga sig en rättvis beskattning eller vinna något annat syfte, och att på en pappersblankett nedskrifva några mer eller mindre vilseledande siffror angående sin tillverkning, däröfver gör han sig intet samvete. Men det är icke nog för en god statistik att erhålla uppgifter, dessa böra ock vara rätta och åtminstone icke med flit förvanskade. Det ligger i öppen dag, att en tillförlitlig industristatistik, som korrekt redovisar den inhemska produktionen af varor, bör, om den sam-

manställes med import- och exportstatistiken, vara så väl till en ovärderlig nytta vid det ekonomiska lagstiftningsarbetet i allmänhet och framför allt vid fastställande af tullar och acciser, som ock till en god ledning för industriidkarne själva beträffande utsikterna för nya fabriksföretag, undvikande af öfverproduktioner, ruinerande konkurrens o. d. Men för att industristatistiken skall fylla en slik roll, måste den vara tillförlitlig i sina uppgifter. Och för att få den att så vidt möjligt blifva detta, torde icke mer än en utväg finnas, och det är att göra primäruppgifterna för en viss kortare tid hemliga. Såsom det nu är, kan hvem som vill taga del af och offentliggöra industriidkarnes uppgifter; konkurrenter kunna hålla räkning öfver hvarandras produktion och skattemyndigheter lägga uppgifterna till grund för bevillningstaxeringen. Det är denna uppgifternas offentlighet, som otvifvelaktigt är orsaken till de flesta förvanskningarne af desamma, och all verklig anledning att meddela oriktiga kvantiteter och värden skulle bortfalla i och med att industriidkarne blefvo försäkrade om, att inga andra personer än den arbetspersonal, som sysselsättes med uppgifternas granskning och bearbetning och som gifvetvis borde blifva förbjuden att yppa något af hvad den hade för händer, finge taga del af redogörelserna i fråga, förr än så lång tid förflutit, att dessa förlorat allt aktuellare intresse.

Orden "aktuellare intresse" för min tanke på önskvärdheten att genom ett snabbare utgifvande af industriberättelserna tillvinna dessa en större uppmärksamhet och spridning än de för närvarande äga. En bok må vara aldrig så bra, så gör den dock ingen nytta, om ingen läser den. Och för att de här ifrågavarande bokalstren skola blifva lästa, måste de någorlunda följa med sin tid. Den praktiska affärsvärlden har föga nytta och lärdom att hämta ur en enquête, som handlar om för länge sedan flydda förhållanden. Af all statistik torde näringsstatistiken, om den verkligen skall vara till reell nytta, böra, så vidt möjligt är, fortskyndas. Antagligen kan icke detta ske utan ytterligare förstärkning af de arbetskrafter, som utarbета berörda statistik. Men är en sådan förstärkning ett *conditio sine qua non* härför, så är det ock högst sannolikt att riksdagen, som städse visat ett varmt intresse för allt, som kan befordra det inhemska näringslivet, därom drager försorg. Sveriges näringsstatistik kostar redan statsverket årligen så många tusentals kronor, att en mindre tillökning i kostnaderna därför beyder föga, medan mycket därmed kan vinnas.

Institut de droit international.

1873—1898.

Af

Professor **Hugo Blomberg.**

Annuaire de l'Institut de droit international, I—XVII, 1877—1898.

E. LEHR, Tableau général de l'organisation des travaux et du personnel de l'institut de droit international 1873—1892. Paris 1893.

F. STOERK, Die Litteratur des internationalen Rechts 1884 bis 1894, Leipzig 1896.

Det kan visserligen med skäl sägas, att å hela det område, hvarmed rättsvetenskapen sysslar, under de senaste årtiondena utvecklats en mycket liflig verksamhet och att det energiska arbetet burit särdeles rika frukter ej blott för vetenskapen utan äfven för den positiva lagstiftningen. Härtill torde den ständigt tilltagande literära och personliga förbindelsen mellan skilda länders vetenskapsidkare och praktiska jurister i mycket väsentlig mån hafva bidragit; isoleringen har efterträds af ett allt mera omfattande och ändamålsenligt samarbete. Den stora betydelse, som särskildt de nordiska juristmötena haft för rättsutvecklingen och lagstiftningsarbetet i de skandinaviska landen, kan näppeligen för högt skattas.

Framför andra delar af rättsvetenskapen har emellertid den internationella rätten i senare tider tilldragit sig intresse, vunnit utveckling och bearbetning. Här har också förelegat ett rikt men jämförelsevis föga bearbetadt fält och redan af detta skäl måste det därpå nedlagda arbetet ej blott vara förbundet med stora svårigheter utan äfven visa sig i hög grad fruktbringande. På detta obestriddigen gemensamma arbetsfält kunna de skilda ländernas intresserade arbetskrafter lättare än eljes samla sig omkring gemensamt mål samt efter hand ena sig om en viss ordning och

planmässighet i arbetets bedrivande. Det är också uppenbart och bör med stor tillfredsställelse konstateras, att detta frivilliga samlande och koncentrerande af arbetet med de internationella rättsspörsmålen under senare tiden mer och mer medvetet och bestämdt realiserats.

Vetenskapen har af gammalt utöfvat en särskildt stor inverkan på den internationella rättens utbildning. Vetenskapsmännen hafva otvifvelaktigt äran af att hafva utfört de hufvudsakliga förarbetena för denna rättsutveckling. Och denna erfarenhet har ingalunda jäfvats af de senaste decenniernas företeelser. Tvärt om hafva teorins män fortfarande hållit sig i främsta ledet. Och det är helt visst känslan af denna betydelsefulla ställning samt det stora därmed förbundna ansvaret, som sporrat till större ifver och drivit dem att medels ändamålsenlig sammanslutning i en permanent vetenskaplig institution söka göra arbetsresultatet rikare och för rättsbildningen mera betydelsefullt. Längre hade nog tanken härför haft insteg hos en och annan, som sysslade med de internationella rättsfrågorna. Men först för ett fjärdedels sekel sedan hade den hunnit mogna hos ett större antal framstående rättslärde, så att den kunde omsättas till verklighet. Efter inbjudning af d. v. redaktören af *Revue de droit international et de légalisation comparée Rolin-Jaequemyns* samlades år 1873 i Gent åtskilliga betydande jurister och statsmän från Europa och Amerika och grundade, sedan några andra skriftligen tillkännagifvit sin anslutning, *l'institut de droit international*. Bland de 37 stiftarena räknades jämte berömde rättslärde å andra områden särskildt tidens främste målsmän för den internationella rätten. Det torde vara nog att nämna namnen *Ahrens, Asser, Bluntschli, Bulmerincq, Calvo, Goldschmidt, Heffter, Holtzendorff, Laurent, Laveleye, Lucas, Mancini, v. Stein, Wharton* och *Westlake* för att man må kunna göra sig en föreställning om, huru i bästa mening representativ denna internationella samling var. Såsom ett hedrande minne för vårt land må antecknas, att tvänne svenske män, justitieråden *Naumann* och *Olivecrona*, också funnos bland de 37. Institutets personal har visserligen med mycken försiktighet rekryterats, men den har dock numera så ökats, att den räknar antalet 117, hvaraf 8 hedersledamöter. Justitierådet *Olivecrona* är en af hedersledamöterna och bland ledamöter och associeer finna vi tre landsmän, nämligen legationssekreteraren *R. Kleen* samt professorerna *H. L. Rydin* och *O. Alin*.

Det program för institutet, som år 1873 formulerades genom dess öfver hufvud ännu gällande statuter, fastställer såsom institutets uppgift att vara en exklusivt vetenskaplig association utan officiell karakter. Målet

är att främja den internationella rättens utveckling genom att söka formulera vetenskapens allmänna principer till öfverensstämmelse med den civiliserade världens rättsmedvetande, att bidra till hvarje allvarligt sträfvande till en småningom fortgående kodifikation af den internationella rätten, och att lämna bidrag till utredande och besvarande af internationella spörsmål, som föranledt tvist och tvekan. Det sålunda uppställda programmet måste be-tecknas såsom särdeles vackert och storslaget, men man har nog kunnat hysa välgrundade tvifvelsmål, huru vida institutet verkligen skulle kunna fullfölja det djärft utstakade målet. Och dock torde institutet, då nu det första fjärdedels århundradet af dess tillvaro gått till ända, endast behöfva hänvisa till sina egna sjutton årsböckers vittnesbörd om verksamhetens art och omfattning, för att det erkännandet skall villigt och vördsamt ägnas institutet, att det öfverraskande väl lyckats fylla sin betydelsefulla uppgift såsom centrum för hela det andliga sträfvandet på den internationella rättens område. Och det kan med fog tilläggas, att institutet utan att göra stort väsen af sig lämnat de rikligaste bidrag till främjande och tryggnad af den mellanfolkliga samfärdseln under hägnen af de grundsatser, som angifvas i institutets vackra valspråk: *justitia et pace*. Till denna arbetets framgångsrikhet har väsentligen bidragit, att man med mycken urskiljning koncentrerat sig omkring några spörsmål i sänder och att man först efter sorgfälliga arbeten af kommissioner och upprepade öfverläggningar vid de lifligt besökta allmänna sammanträdena, som nästan årligen hållits å skilda platser i Europa, skridit till formulerande af sina satser. Äfven en så flyktig öfverblick, som här kan ägnas institutets 25-åriga arbete, torde gifva vid handen, att institutet företrädesvis sysselsatt sig med spörsmål, som äro af stor betydelse för staternas välgång och utveckling samt beröra folkens mest vitala intressen. Redan från början riktade institutet sina arbeten på såväl internationella spörsmål af offentligrättslig natur som frågor tillhörande den internationella privat- och straffrätten. Men under det att den gamla folkrätten vid de första sammankomsterna företrädesvis tilldrog sig uppmärksamhet, så kan man lätt nog finna, huru efter hand hufvudintresset allt mera började anknyta sig till den internationella privaträtten eller till sådana folkrättsliga ämnen, som åtminstone medelbart äro af vikt och betydelse för de mellanfolkliga privatintressenas reglerande.

På den offentliga internationella rättens område visade institutet under dess första år en viss benägenhet att till behandling upptaga frågor af aktuellt politisk karakter och lyckades äfven i ett par fall att genom sitt initiativ föranleda afslutande af betydelsefulla internationella öfverens-

kommelser, — så med afseende å konventionen i Konstantinopel 1888 om fritt bruk af Suezkanalen och 1885 års berliner-bestämmelser om fri seglation å Kongofloden. Men numera kan man tydligen finna, att institutet undviker hvarje sysslade med aktuellt politiska spörsmål. För ordnande af folkrättsliga förhållanden har institutet för öfrigt gjort många goda insatser, men af dessa torde ej någon med afseende å framtida betydelse kunna jämnställas med sträfvandet för åstadkommande af ordnade internationella skiljedomstolar. Redan 1875 antog institutet sitt kända projekt till reglemente för proceduren vid internationella skiljedomstolar och två år senare tog institutet ett ännu mera praktiskt steg, då det förordade intagandet i speciella fördrag af uttryckliga skiljedomsklausuler. Denna senare anvisning har vunnit en ganska allmän efterföljd och därmed har en säker grund lagts för det internationella skiljedomsinstitutet och de internationella skiljedomstolarne tillförsäkrats en ständigt växande betydelse för internationella uppgörelser i lämpligt begränsade ämnen. Institutet har emellertid aldrig fallit offer för några utopier; det har nogsamnt insett, att, äfven om skiljedomsinstitutionen vunne den högsta möjliga utbildning, det gamla slutliga uppgörelsemedlet med afseende å internationella förvecklingar ej skulle kunna helt och hållet afskaffas. Därför har institutet också ägnat synnerlig omsorg åt formulerande af tidsenliga regler för krigets rättsförhållanden; redan 1874 hade man åstadkommit en liten "kodex" i några och 80 artiklar rörande landtkriget och sedermera ha tid efter annan — särskildt 1880 — åtskilliga nya bestämmelser tillkommit. Äfven för sjökriget hafva många internationella rättsregler uppställts, såsom rörande bombarderande af öppna sjöstäder, behandlingen af privategendom i sjökrig och hela prisrättsinstitutet. Öfver hufvud kan i alla dessa bestämmelser spåras en bestämd tendens att noga tillvarataga och utvidga de neutrala makternas och de enskilda samhällsindividernas rättigheter under krig.

Såsom redan antyds ha emellertid de internationellt privaträttsliga spörsmålen numera trädt i förgrunden och gjorts till föremål för allt ifrigare bearbetningar. Den tilltagande mellanfolkliga samfärdseln föranleder ständigt till nya konflikter mellan skilda civila och kriminella lagstiftningar. Man synes i institutets ungdomsdagar ha tänkt sig, att dessa svårigheter skulle lätt nog kunna lösas genom internationella traktater, som fastställde gemensamma regler för likartade afgöranden i dylika tvistiga fall. Men ehuru denna utväg otvifvelaktigt borde vara den enda verkligt effektiva, så har erfarenheten nogsamnt lärt, att på denna väg föga kan åstadkommas, förr än den allmänna uppfattningen hunnit vederbörligen bearbetas. Det

har varit institutets vackra och resultatrika bemödande att efter hand uppfåga de internationellt privat- och straffrättsliga spörsmålen — såsom om nationalitet och personlig behörighet, äktenskap och skilsmässa, förmynderskap och arfsrätt, handel och samfärdsel, processuella organ och former m. fl. — till behandling och att underkasta dem noggrann och mångsidig pröfning. Under dessa förarbeten hafva meningarne efter hand stadgat sig. I några fall hafva uppenbarligen redan vissa gemensamma grundtankar gjort sig gällande inom större eller mindre lagstiftningsområden; Italiens, Spaniens och Portugals nyare lagstiftningar hafva öfver hufvud rönt starkt inflytande af institutets teorier och förslag, och med afseende å sjölags- och växellagsbestämmelserna har tydligen uppenbarat sig en allt allmänare tendens att söka åstadkomma öfverensstämmelse i skilda lagar. I andra frågor har man visserligen icke hunnit så långt, men man har dock vunnit betydande framgångar. För den viktiga äktenskapsrätten och därmed sammanhängande områden kan ju institutet hänvisa till det glädjande faktum, att rörande dessa frågor med anledning af institutets uttalanden och med stöd af dess förarbeten internationella konferenser med officiellt diplomatisk karakter hållits i Haag: 1893 och 1894, vid hvilka ett flertal europeiska stater voro representerade — Danmark vid båda (professor Matzen), Sverige (n. v. justitieministern Annerstedt) och Norge (byråchefen Beichmann) vid den senare — och hvilkas resultat för visso kunna betecknas såsom särdeles lofvande; man har också mycket grundad anledning att förutse, att flera konferenser af liknande art snart nog skola komma till stånd.

Det är emellertid icke blott omedelbart genom egna arbeten, som institutet främjat den internationella rättens stora framsteg. Institutets ledande personer hafva jämväl i tilltagande mån gjort sig gällande vid sina respektive hemlands lagstiftnings- och lagskipningsarbeten och sålunda praktiskt verkat såsom målsmän för institutets teorier. Och för öfrigt är det ett anmärkningsvärdt tidens tecken, att diplomaternas förnämt slutna skrå under senare tider funnit sig föranlåtet att lita till dessa teoriens mäns biträde i och för åtskilliga viktigare internationella uppgörelser, vid hvilka man behöft närmare kännedom om den moderna vetenskapliga uppfattningen.

Institutets uppgift har alltid varit baserad på vetenskapliga undersökningar och utredningar; det är därför naturligt, att dess arbeten måste ha öfvat ett mycket starkt inflytande å vår tids litterära verksamhet å den internationella rättens fält. Jämför man tiden före institutets uppkomst och vår tid, så måste man nästan förvånas öfver den ifrågavarande litteraturens storartade utveckling såväl i kvalitativt som kvantitativt hänseende. I synner-

het har den internationella privaträttens unga och omfångsrika disciplin haft att glädja sig åt ett flitigt bearbetande. För hela det litterära arbetet med internationella rättsspörsmål har institutet utöfvat en livvande och ledande inverkan genom sitt eget framstående organ, *Revue de droit international et de légalisation comparée*. Och man gör helt visst icke orätt, om man därjämte tillerkänner institutet hedern att väsentligen hafva befordrat den internationellrättsliga litteraturens vackra utveckling genom de impulser, det i allmänhet gifvit åt vetenskapsidkarna, och genom sina föredömen med afseende å planmässighet och koncentration.

Såsom afslutning af denna knapphändig öfversigt må den önskan uttalas, att l'institut de droit international allt framgent måtte göra sig lika förtjänt som hittills att betecknas såsom medelpunkten för tidens fruktbringande arbete med de internationella rättsspörsmålen.

A. Litteratur (forts.).

II. WEISS, ANDRÉ. *Traité théorique et pratique de droit international privé*. Tome troisième. *Le conflit des lois I*. Paris, Larose 1898, XLVIII + 641 sid., 12 fr.

Första delen af detta grundliga och vidlyftigt anlagda verk utkom 1892 under titeln »De la nationalité», den andra, »Le droit de l'étranger», 1894, den tredje är den nu föreliggande — och ännu återstå två. Liksom de båda första inledes äfven denna af en så godt som fullständig »index bibliographique» öfver litteraturens (låt vara i första hand den franska) såväl allmänna arbeten och monografier, som, sist men ej minst, tidskriftsartiklar rörande det i samma (och närmast följande) del behandlade ämnet: lagkollisionerna på den internationella privatsamfundsens område.

Den internationella privaträtten behandlar nämligen just frågan om lagkonflikter, härstammande från konkurrens af samtidigt existerande lagar, och dess uppgift är besvarandet af frågan, hvilken af flere möjliga samhällsordningar det tillkommer att juridiskt reglera ett gifvet faktiskt förhållande mellan privatpersoner eller privata rättssubjekt i allmänhet. Striden står här eller har hittills stått mellan två hvarandra motsatta principer, som dock båda ha sin grund i teorien om staternas oberoende och maktfullkomlighet, principerna om lagens territorialitet och om dess personalitet, hvad man än för öfrigt må därmed förstå. I likhet med flertalet romanska författare* ansluter sig WEISS till den senare i dess moderna form (sid. 61 ff.), men han erkänner på samma gång, att den ingalunda kan vara eller är ensam härskande. »Sans doute il y a des lois territoriales; mais il y a aussi des lois personnelles. Allons plus loin: la même loi peut et doit être à la fois par certains côtés, territoriale et personnelle» (sid. 3). För honom såsom för den italienska skolan efter MANCINI står klart och obestrifvigt, att »la loi personnelle, celle qui demeure attachée à la personne et qui l'accompagne en tous lieux, c'est donc, suivant nous, la loi de la patrie, la loi nationale» (sid. 64), ej någon annan och särskildt icke domicil-lagen. Äfven om detta medgifves, torde dock åtskilligt annat finnas att i sak anmärka mot förf:s åsikter, om ock så snart man ställer sig på en något afvikande utgångspunkt — och detta torde i själfva verket vara nödvändigt. Först emellertid några ord om arbetets plan och innehåll.

Förf. börjar med en redogörelse för och kritik af de olika gängse teorierna, från statutlärans i dess olika äldre former till de nyare s. k. »diverses théories allemandes», sådana de blifvit af Schaeffner, Wächter och Savigny grundlagda (sid. 1—60), och öfvergår sedermera till formulerande af sin egen personalitetsteori (sid. 61—116). Men förf. har beaktat ej blott teorierna, utan äfven praxis och lagstiftning såväl i äldre tider — öfversiktligare — som särskildt i våra dagar och detta såväl inom Frankrike själf, som ock, ur jämförande synpunkt, inom andra länder (sid. 116—243). Denna metod är af förf. noggrant genomförd äfven i den följande detaljundersökningen, i det han städse först lämnat en kort öfverblick af främmande och fransk lagstiftning, »législation comparée», och därpå angett de till följd af dennas olikheter möjliga lagkonflikterna samt dessas möjliga lösning. Utan tvifvel är metoden riktig — den är för öfrigt ingalunda egendomlig för WEISS, utan tämligen allmän inom den nyare litteraturen i ämnet; den s. k. internationella privaträtten förutsätter mer än andra juridiska discipliner en lifskraftig komparativ rättsvetenskap, låt vara att däraf aldeles icke behöfver följa en nödvändighet för hvarje författare att ingå i detaljundersökningar af främmande och olika länders lagstiftning.

* Undantag finnas dock; längst gående är härvid i våra dagar VAREILLES-SOMMIÈRES, som i sin *La synthèse de droit international privé*, I, II, 1894—98 slungar sitt anathema mot »skolans» personalitetsteori under återvändande till en i viss mån modifierad »statut-teori»; hans arbete innehåller mycket värdt att beakta, men verkar genom sin ton ofördelaktigt.

Efter denna allmänna grundläggning behandlar förf. under rubriken »Conflicts de lois relatifs à la personne considérée en elle-même» (sid. 244—383) de olika frågorna om förande af civilståndsregister och hvad därmed sammanhänger, om domicil, om dem som blifva längre tid borta utan att låta höra af sig, om dem, som på något sätt äro underkastade inskränkningar i sin förmåga eller eljest rent af oförmögne af rättshandlingar (minderårighet, tutel och kuratel, »infériorité intellectuelle» och »incapacités résultant de condamnations pénales, ou de déchéances politiques ou religieuses», dock ej frågorna om inskränkningar, härflytande från konkurstillstånd: förf. anser [sid. n], ej utan skäl, att dessa frågor bättre behandlas i samband med dem om process och exekution). I sista kapitlet framställs därefter (sid. 384—609) läran om lagkollisioner med afseende på »la personne, considérée dans ses rapports avec la famille», hvarvid behandlas lagstiftningen om äktenskaps ingående och upplösning, villkoren och formerna därför, samt äktenskaps verkningar i familje- och förmögenhetsrättsligt afseende. Slutligen följa (sid. 611 ff.) register öfver åberopade domar och utslag samt innehållsförteckning.

Utrymmet medger blott några korta anmärkningar rörande de af förf. hyllade grundsatserna (särskildt sid. 61 ff.) — för en detaljgranskning är här hvarken plats eller tillfälle. Utan tvifvel måste man erkänna, att WEISS riktigt formulerat frågan, »dans quelle mesure la *souveraineté personnelle* de la loi étrangère peut être conciliée avec la *souveraineté territoriale* de la loi locale» — åtminstone från den ståndpunkt litteraturen för närvarande i allmänhet intager, i det hvarje lagkonflikt anses hafva sin grund just i denna dubbla egenskap hos rätten såsom modern stats samhälls rätt. Men svaret blir icke tillfredsställande; personalitetsteorien kan svåriligen ens i den form, som WEISS åt densamma gifvit, lösa gåtan: »la loi, lorsqu'elle statue sur un intérêt privé a toujours pour objet l'utilité de la personne; elle ne peut régir que ceux pour qui elle a été faite; mais ceux-là, elle doit en principe les régir en tous lieux et dans tous leurs rapports juridiques, sauf les exceptions ou atténuations qui résultent de l'ordre public international, de la règle *locus regit actum*, de l'autonomie de la volonté.» Undantagen synas redan apriori vara af den betydelse, att principens egen vikt väsentligen försvagas, och man frågar sig ofrivilligt, om ej lika väl en af dessa undantagsregler eller kanske rent af — territorialitetsprincipen kunde etableras som hufvudprincip. I själfva verket äro undantagsreglerna en nödfallsutväg för förklaringen af ett antal faktiska förhållanden, hvilka ej kunna ur vare sig territorialitets- eller personalitetsteorien allena förklaras. Men å andra sidan äro de städse formulerade med hänsyn tagen till behöfvat eller önskan att uppvisa dem just såsom undantagsregler, och därigenom ha de onekligen blifvit i ej ringa grad dunkla och såsom förklaringar intetsägande. Så t. ex. är begreppet »ordre public», churu oafstättligt använt inom den romanska litteraturen, i grunden endast ett namn, en etikett, hvarmed man betecknar allt, som ej låter sig inordna under en vald regel, ungefär såsom man ofta med »influenta» betecknar ett allmänt sjukligt tillstånd, hvilket ej kan närmare på annat sätt förklaras. Vida riktigare och enklare är att, såsom äfven VON BAR gör, blott hänvisa till sakens natur. Begreppet »l'ordre public» har för öfrigt och ej utan skäl blifvit skarpt kritiseradt i KAHN'S belysande, om än stundom något sofistiska undersökning i Iherings Jahrbücher för innevarande år; WEISS har ej heller upfunnit, endast förefunnit och begagnat det samma, och han karakteriserar det för öfrigt själf såsom »par elle-même si obscure, si incertaine . . .» (sid. 85). På samma sätt förhåller det sig med »l'autonomie de la volonté». Vanligen fattas denna princip så, att det principiellt bör stå i kontraherande parters fria skön att själfva välja den lag eller det rättssystem, hvarunder de vilja ha sitt aftal inordnad, och att man, där så ej uttryckligen skett, har att hypotetiskt konstatera — eller konstruera — deras så att säga eventuella afsikt. Äfven hos WEISS finnas åtminstone spår af en dylik tankegång, men han är dock en alltför skarpsynt jurist för att ej inse, hvad särskildt VON BAR, men äfven franska skriftställare* påpekat, nämligen att autonomin själf blot

* Påpekas kan en liten afhandling af TROUILLER, Du rôle du consentement, 1894, och en uppsats i Journal de droit int. pr. 1896 of AUBRY, La domaine de la loi d'autonomie. Afhandlingslitteraturen liksom i allmänhet skriftställarintresset på den internationella

är följd af positiv lag, som oberoende af parternas vilja bestämmer dess räckvidd och att sålunda äfven här en lagkonflikt är tänkbar, hvilken ej kan lösas med tillhjälp af grundsatsen »l'autonomie de la volonté». Huru vida den så kan med hjälp af personalitetsteorien, kan väl ock sättas i fråga, särdeles som förf. själf ansett en undantagsregel här nödvändig. Hvad slutligen angår regeln »locus regit actum», är man långt ifrån ense om dess principiellt riktiga omfattning och dess allmängiltighet; i hvarje fall betecknar den, äfven hos WEISS, ett betydande medgifvande åt territorialitetsprincipen, sådan denna vanligen fattas.

Går man emellertid till själfva utgångspunkten, så måste tilliten till de af WEISS accepterade och utvecklade grundsatserna än mera rubbas och vackla. »L'état est, comme on l'a souvent dit, un agrégat de personnes réunis sous le même gouvernement par un lien contractuel de sujétion», heter det sid. 63. Men detta är, åtminstone för den svenska och i allmänhet den germanska rättsuppfattningen, fullkomligt felaktigt. Staten är tvärt om ett nödvändigt samhälle, uppkommet och fortlevande oberoende af hvarje aftal mellan individer, men utgörande för dem ett naturnödvändigt *socialt komplement* med uppgift att ordna och leda deras ej särmen samverksamhet och i gemenskapens intresse. Alldeles oafsedt om staten har eller saknar territorium — praktiskt kan det senare vara och torde äfven fordomtima någon gång ha varit förhållandet — är dess makt utan tvifvel »personel», däri har WEISS rätt, men den är dock ej därför i första hand eller förnämligast personel eller gällande för och bunden vid individerna hvar för sig, utan snarare hvad man kunde kalla *socialt*: samhället, ej individen, är alltid hufvudsak, låt vara att samhället ej kan finnas utan individer, om än individer utan samhället. I hvarje fall följer häraf, att samhället och lagen icke kan vara till för det individuella lifvets skull utan för möjliggörande af ett socialt lif för dettas egen skull. Rätten är därför i grunden blott samhällets egen velade samfundsordning, och frågan blir städe den, huru ett visst konkret faktum förhåller sig till och hvilken rättskaraktär och betydelse detsamma har i denna velade samhällsordning. Lagens socialitet är dess första egenskap, dess personalitet såväl som dess territorialitet äro endast olika sidor af denna, men ej heller de enda eller de viktigaste. Detta är nu visserligen något, som af WEISS, lika väl som af andra, lämnats obeaktadt, möjligen med undantag af ZITELMANN i dennes senaste spekulativa, ännu ofullbordade arbete; men däraf följer ingalunda, att detta något är oriktigt. Och i själfva verket är det måhända denna riktigare uppfattning, som, om än omedvetet, ligger bakom såväl WEISS' som andras framställningar, när de betona nödvändigheten af att söka och finna, »quel est le but assigné à la loi», låt vara att de ej funnit det rätta svaret. Det är så långt ifrån, att lagen skulle ha »sa véritable raison d'être» i uppgiften att »protéger le citoyen», att tvärt om WEISS' sats (sid. 3) om detta supponerade måls realiserande endast genom ett samtidigt skyddande af »la société, dont il fait partie, et l'état qui représente cette société», snarast borde vändas om för att blifva fullt riktig. Det närmare utförandet häraf måste emellertid anstå, då här blott kunnat vara fråga om ett påpekande af arbetet och ett antydande af de punkter i förf:s framställning, som särskildt borde af läsaren kritiskt beaktas och betraktas.

Om boken behöfver i öfrigt blott det sägas, att de förväntningar, hvarmed man alltid öppnar ANDRÉ WEISS' arbeten, ingalunda svikits genom denna nya del af det stora verk, som en gång fullbordadt, torde komma att i mer än ett afseende karakteriseras såsom ett *standard work* af större gedigenhet än LAURENT's med ej alldeles så fullt fog vidt berömda »Droit civil international», och åtminstone i vissa fall äfven öfverlägset ALB. ROLIN's ungefär samtidigt (1897) utgifna och af WEISS själf såsom utmärkt betecknade »Principes du droit international privé».

C. A. Reuterskiöld.

---

privaträttens område är i Frankrike i ständigt stigande, såväl kvalitativt som kvantitativt, särdeles sedan ämnet (1880) införts i de juridiska kurserna och erhållit representanter vid de flesta eller alla franska rättsfakulteter.

B. Administrativ Praxis (forts.).

22—27. *Ang. registrering af föreningar för ekonomisk verksamhet.*

a) Styrelsen för »Ystads partiföreningars fastighetsförening utan personlig ansvarighet» anhöll hos K. B:de i Malmöhus län om registrering af föreningen.

Enligt föreningens stadgar har densamma till ändamål att förbättra arbetarnes ekonomiska och politiska ställning samt att i af föreningen inköpt fastighet dels bereda plats till möteslokal för Ystads partiföreningar dels ock, därest förhållandena så medgifva, inrätta ett förlusteställe för medlemmarne.

Genom resolution den 27 januari 1897 förklarade K. B:de att, enär ifrågavarande förening icke, såvidt de ingifna stadgarne utvisade, vore att hänföra till sådana föreningar, som afsåges i § 1 af lagen om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet den 28 juni 1895, kunde den begärda registreringen icke meddelas.

Öfver detta beslut anförde styrelsen underdåniga besvär.

Uti resolution den 23 april 1897 fann K. M:t icke skäl att i K. B:des öfverklagade resolution göra ändring.

b) Styrelsen för »Djursholms kyrkogårdsförening utan personlig ansvarighet» anhöll hos K. B:de i Stockholms län om föreningens registrering.

Enligt föreningens stadgar har föreningen till föremål för sin verksamhet att förvärfva erforderligt jordområde invid Djursholms villastad till anläggning af en begravningsplats hufvudsakligen för villastaden, att i vederbörlig ordning söka tillstånd till begravningsplatsens användande, att föranstalta om begravningsplatsens ordnande och handhafva försäljningen af grafplatser inom densamma samt att i öfrigt iakttaga allt hvad för tillsyn öfver begravningsplatsen och vården af densamma rörande angelägenheter erfordrades.

Genom beslut den 4 februari 1897 förklarade K. B:de att, enär ifrågavarande förening, med hänsyn till föremålet för dess verksamhet och beskaffenheten af dess organisation, icke vore att hänföra till sådana föreningar, som afsåges i lagen om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet den 28 juni 1895, kunde den sökta registreringen icke bifallas.

Öfver detta beslut anförde styrelsen underdåniga besvär.

Uti resolution den 23 april 1897 fann K. M:t icke skäl att i K. B:des öfverklagade beslut göra ändring.

c) Styrelsen för »Fernebo härads bergsmannaförening utan personlig ansvarighet» anhöll i skrifvelse den 17 November 1897 hos K. B:de i Vernilands län om registrering af föreningen.

Enligt föreningens stadgar har föreningen till ändamål att främja medlemmarnes intressen ifråga om skogsvård och kolning samt afsättning af kol, i sistnämnda afseende genom att för kolen söka erhålla högsta möjliga pris.

Genom beslut den 6 april 1898 förklarade K. B:de att, enär en ekonomisk förenings firma icke lämpligen torde böra angifva företag, som ej stode i förbindelse med föreningens rörelse samt ifrågavarande förening jemlikt bestämmelsen i § 2 af föreningens stadgar hade ett annat ändamål än hvad som namnet bergsmannaförening enligt gängse språkbruk måste anses innebära, hvartill komme att föreningen genom detta namn erhöle sken af att vara bildad för främjande af bergsbruksidkares ekonomiska intressen, under det att den i själfva verket syntes innebära en sammanslutning mot dessa, kunde den begärda registreringen icke föreningen beviljas.

Öfver detta beslut anförde styrelsen underdåniga besvär.

Uti resolution den 8 juli 1898 yttrade K. M:t att som de af K. B:de åberopade omständigheter icke lagligen utgjort hinder för K. B:de att bevilja registrering af ifrågavarande förening, hvilken hade till ändamål att afsätta alster af föreningsmedlemmarnes verk-

samhet, blefve, med undanröjande af K. B:des öfverklagade beslut, målet visadt åter till K. B:de, som, därest annat laga hinder icke mötte, ägde att den sökta registreringen bevilja.

d) Styrelsen för »Sveriges Allmänna Rättsförening utan personlig ansvarighet» anhöll uti en den 3 maj 1898 till Öfverståthållareämbetet ingifven skrift om registrering af föreningen.

Enligt föreningens stadgar har föreningen till föremål för sin verksamhet att »genom föranstaltande af tryckande och utgifvande m. m. afsätta sådana alster af medlemmarnes verksamhet, hvilka enligt gällande lag angående äganderätt till skrift äro att betrakta såsom skrifter samt anses kunna verka till svenska rättskipningens omdaning genom dess inneslutande i former och genom ingjutande i densamma af principer hvilka kraftigare, säkrare, mera fritt från byråkratiskt maktinflytande och i mera folklig grad än de bestående förmå att tillvarataga och skydda sanning, rättvisa och billighet».

Genom beslut den 24 maj 1898 förklarade Öfverståthållareämbetet att då, med hänsyn till ifrågavarande förenings i stadgarne angifna syfte och verksamhet, föreningen syntes icke vara att hänföra till sådan förening, som med lagen om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet den 28 juni 1895 afsåges, kunde den begärda registreringen icke beviljas.

Öfver detta beslut anförde styrelsen underdåniga besvär.

Uti resolution den 8 juli 1898 fann K. M:t ej skäl att i Öfverståthållareämbetets öfverklagade beslut göra ändring.

e) Styrelsen för »Goodtemplarlogen Segrens Kronas byggnadsförening utan personlig ansvarighet» anhöll uti skrifvelse af den 23 januari 1898 hos K. B:de i Västmanlands län om registrering af föreningen.

Enligt föreningens stadgar har föreningen till ändamål att genom inköp af byggnadsplats och uppförande därstädes af byggnader anskaffa och tillhandahålla samlingsrum för såväl sina medlemmar som ock Goodtemplarlogen Segrens Krona.

Genom resolution den 14 april 1898 förklarade K. B:de att emedan föreningen, enligt hvad dess vid ansökningen fogade stadgar gäfvit vid handen, icke kunde anses vara en förening för ekonomisk verksamhet af den art, som i lagen om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet den 28 juni 1895 afsåges, kunde den sökta registreringsåtgärden icke bifallas.

Öfver detta beslut anförde styrelsen underdåniga besvär.

Uti resolution den 15 juli 1898 fann K. M:t ej skäl att i K. B:des öfverklagade resolution göra ändring.

f) Styrelsen för »Föreningen det samhällsbevarande arbetaresamfundets sjelfhjelpskassa utan personlig ansvarighet» sökte hos Öfverståthållareämbetet inregistrering af föreningen, som enligt sina stadgar hade till ändamål att genom tillskott af andelar, lydande å fem kronor, åstadkomma en kassa af minst fem tusen kronor och genom utlåning af smärre belopp till föreningens medlemmar hjälpa dem vid förefallande behof.

Öfverståthållareämbetet förklarade genom beslut den 24 maj 1898 att, när, med hänsyn till föreningens i stadgarne angifna syfte och verksamhet, föreningen icke syntes vara att hänföra till sådan förening, som med lagen om registrerade föreningar för ekonomisk verksamhet den 28 juni 1895 afsåges, kunde registreringen icke beviljas.

Sedan styrelsen häröfver anført underdåniga besvär, utlät sig K. M:t genom resolution den 2 september 1898, att K. M:t funne hvad till stöd för öfverklagade beslutet anförts icke vara af beskaffenhet att utgöra hinder för ifrågavarande förenings registrering och prövade förty, med undanröjande af samma beslut, skäligt visa målet åter till Öfverståthållareämbetet, som hade att detsamma på anmälan å nyo företaga och därmed vidare lagligen förföra.

28. *Ang. rätt till afsägelse af brandchefsbefattning.*

Stadsfullmäktige i Vänersborg hade i december 1897 utsett kaptenen och kompani-
chefen vid kongl. Västgöta-Dals regemente A. Tham till brandchef i staden under ett år
från och med den 1 januari 1898.

Kort efter valet inkom Tham till stadsfullmäktige med en skrift, däri han afsade
sig uppdraget, därvid åberopande bl. a., hinder på grund af sin militära tjänstgöring.

Stadsfullmäktige ogillade afsägelsen.

Häröfver klagade Tham hos K. B:de i Älfsborgs län, som genom utslag den 7
mars 1898 förklarade hvad Tham åberopat icke lagligen kunna föranleda till befrielse från
ifrågavarande befattning samt förty lämnade besvären utan afseende.

Tham fullföljde und. besvär.

Uti nådig resolution den 8 juli 1898 yttrade K. M:t att, enär genom hvad i målet
förekömmitt finge anses ådagalagdt att klaganden af sin befattning såsom kapten och kompani-
chef vid Västgöta-Dals regemente vore hindrad att fullgöra det honom lämnade uppdrag
att vara brandchef i Vänersborg, blefve klaganden från samma uppdrag befriad.

D. E.

29. *Skola lastpenningar samt fyr- och båkafigt utgöras för fartyg, som under resa mellan utrikes orter till svensk hamn inbogerar i utländskt farvatten anträffadt nödställdt fartyg?*

Sedan brittiska ångfartyget »Telephone», som på resa mellan utrikes orter den 18
juni 1897 med last af trä inkommit till Stockholm, medförande å finska sidan i norra Botten-
hafvet i nödställd belägenhet anträffade spanska ångfartyget »Albia», i nämnda hamn påförts
lastpenningar samt fyr- och båkafigt såväl vid inkommandet som vid utgåendet, anhöll
befälhafvaren å »Telephone», Alexander Gordon, hos Generaltullstyrelsen, att berörda skepps-
umgälder måtte, vid det förhållande att fartyget af tvingande orsak anlöpt Stockholms hamn
utan att därstädes vare sig lossa eller lasta, varda restituerade.

Vederbörande tullkammare, hvars yttrande infordrades, åberopade ett äldre styrel-
sens beslut i liknande mål samt förklarade sig anse »Telephone» hafva varit i förevarande
fall afgiftspliktigt; och styrelsen fann genom beslut den 22 november 1897 ansökningsen för-
fattningsenligt icke kunna bifallas.

Häröfver besvarade sig Gordon hos K. M:t under anförande, bland annat, att tull-
taxeunderrättelsernas § 4 samt gällande nådiga förordning angående lotsverket visserligen
icke innehölle något direkt stadgande för sådant fall som det ifrågavarande, men att däri
inrymda medgifvanden af befrielse från afgifter af förevarande slag, vore så vidtomfattande,
att ifrågavarande fall borde, i full öfverensstämmelse med stadgandenas anda, kunna där-
under inbegripas.

Öfver besvären hördes Generaltullstyrelsen, Kommerskollegium och Lotssty-
relsen, därvid

Generaltullstyrelsen anförde, bland annat, att bestämmelsen om tvingande orsak,
hvarmed afsåges liden sjöskada, storm, motvind o. d., ej kunde äga tillämplighet på ett
fartyg, som till hamn inbogerade annat, i nöd varande fartyg, samt att, äfven om tvingande
orsak finge anses föreligga, det bogserade fartyget, för hvars införande i hamn det bogse-
rande vanligen betingade sig en ganska betydande ersättning, måste anses som en del af
det senares last, hvadan i hamn, där det bogserade fartyget aflämnades, lossning af last
således verkställdes; och hemställde styrelsen med afseende härå, att de underdåniga besvären
icke måtte föranleda ändring i öfverklagade beslutet.

Kommerskollegium anförde i hufvudsak: att med hänsyn till de i § 4 af tulltaxe-
underrättelserna meddelade bestämmelser i fråga om befrielse från skyldighet att erlagga
lastpenningar kollegium ansåge skyldighet att vid ifrågavarande tillfälle för fartyget erlagga
lastpenningar icke hafva förefunnits; att beträffande fyr- och båkafigten kollegium med af-
seende å innebörden af de i § 49 af förordningen angående lotsverket den 15 februari 1881,

sådant detta författningsrum lydte enligt nådiga kungörelsen den 17 november 1882, meddelade bestämmelser i fråga om befrielse från skyldighet att erlägga berörda afgift ansåge de omständigheter, hvarunder ifrågavarande fartyg anlupit Stockholm, hafva varit af beskaffenhet att betinga befrielse jämväl från fyr- och båkaafgiften; samt att befrielse från skyldighet att erlägga afgift af såväl det ena som det andra slaget för öfrigt skulle kunna sägas böra tillkomma ifrågavarande fartyg, som anlupit Stockholms hamn uteslutande för att aflämnat ett bergadt nödställt fartyg, ex analogia med den bergningsfartyg, så väl inhemska som främmande, jämlikt kollegii kungörelse den 19 maj 1863 tillerkända rätt till befrielse från sådana afgifter i svenska hamnar, på grund hvaraf kollegium tillstyrkte, att K. M:t täcktes, med ändring af öfverklagade beslutet, förklara ångfartyget »Telephone» hafva vid ifrågavarande tillfälle ägt åtnjuta befrielse från erläggandet af så väl lastpenningar som fyr- och båkaafgift och vederbörande förty äga återbekomma hvad i sådant afseende erlagts. Kollegium upplyste därjämte, att, enligt hvad kollegium inhämtat, för bergningen af »Albia» erlagts till »Telephone» 1,300 pounds sterling med skyldighet tillika för »Albia» att vidkännas alla de umgälder i Stockholms hamn, som det ålades »Telephone» att erlägga, hvadan alltså, därest restitutionen medgäfvades, beloppet komme »Albia» eller dess kaskoassuradörer till godo.

Lotsstyrelsen, som inskränkte sitt yttrande till frågan beträffande fyr- och båkaafgiften, anförde i afseende därå: att om äfven det stadgande i § 49 af förordningen angående lotsverket, som klaganden åberopat och Kommerskollegium funnit tillräckligt tydligt för att befria klaganden från erläggande af nyssnämnda afgift, vore tillämpligt på det inbogsrade ångfartyget »Albia» — om hvars afgifter dock icke vore fråga — kunde dock, efter styrelsens uppfattning, ångfartyget »Telephones» anlöpande af Stockholm icke utan i strid mot vanligt ordaförstånd hänföras under något af de uppräknade fall, som berättigade till afgiftsbefrielse; att, då i öfrigt, enligt hvad Kommerskollegium upplyst, »Telephone» för sitt besvär att inbogsra »Albia» till Stockholm betingat sig en ersättning af 23,400 kronor äfvensom godtgörelse för umgälder, syntes icke heller något billighetsskäl föreligga för efterskänkande af statens formella rätt; samt att, då Kommerskollegium till ytterligare stöd för sin uppfattning anført analogien med bergningsfartyg, hvilka enligt ett äldre medgifvande njöte befrielse från alla afgifter i svensk hamn, styrelsen ville ifrågasätta, om icke detta medgifvande, tillkommet under helt andra förhållanden än de nuvarande och i konsekvens med det då sedvanliga, numera upphörda privilegierandet af nästan alla slags ångfartyg, dels redan i och för sig finge anses mindre tidsenligt och förty, intill dess det upphäfdes, icke ägnadt att tjäna till vidsträcktare efterföljd, dels möjligen redan, hvad beträffade fyr- och båkaafgiften, bort upphöra att gälla med hänsyn till de afvikande allmänna stadganden, K. M:t funnit skäligt sedermera beträffande nämnda afgift utfärda, i anledning hvaraf och då styrelsen icke kunde finna något skäl för bifall till besvären i den omständighet, att på grund af ett enskildt aftal eftergift af kronans rätt i förevarande fall i själfva verket skulle äga rum till fördel för ett privat, sannolikt utländskt assuransbolag, styrelsen tillstyrkte, att K. M:t måtte finna de anförda besvären, åtminstone hvad anginge fyr- och båkaafgiften, icke förtjäna afseende.

Målet afgjordes af K. M:t den 2 september 1898; och som af de i § 4 af under rättelserna om hvad vid gällande tulltaxas tillämpning iakttagas bör meddelade bestämmelser i fråga om befrielse från skyldighet att erlägga lastpenningar framginge, att dylik befrielse tillkomme fartyg, som under resa mellan utrikes orter anlöpte svensk hamn utan att därstädes lasta eller lossa varor, och ifrågavarande fartyg, som under resa från Finland till Aberdeen anlöpt Stockholm utan att därstädes hvarken intaga last eller verkställa lossning, fördenskull icke bort påföras lastpenningar; alltså och då fartyget, hvilket måste anses hafva vid ifrågavarande tillfälle af tvingande orsaker anlöpt Stockholm, vid sådant förhållande, jämlikt § 49 d) i K. förordningen angående lotsverket den 15 februari 1881, sådant detta lagrum lyder enligt K. kungörelsen den 17 november 1882, ägt åtnjuta befrielse jämväl från erläggande af fyr- och båkaafgift, fann K. M:t skäligt att, med upphäfvande af Generaltullstyrelsens beslut, förklara klaganden berättigad att restitutionsvis återbekomma för ångfartyget »Telephone» den 19 juni 1897 debiterade och erlagda lastpenningar 181 kronor 88 öre samt fyr- och båkaafgift 454 kronor 70 öre.

Hm.

30. *Ang. återbärande af afgift, som af Lunds domkyrkas medel för biskopshuset utbetalts till stadens vattenledningsverk.*

I framställd anmärkning yrkade Kammarrättens revisionsafdelning att som af Lunds domkyrkas medel utbetalts afgift för biskopshuset därstädes till stadens vattenledningsverk med 55 kr., men nämnda utbetalning saknade stöd af lag, beloppet måtte ersättas. Domkyrkan kunde ej vara pliktig att inom egendomen bekosta vatten för hushållsförbrukning. Afgiften, som ej hade egenskap af en fastigheten åliggande utskyld utan vore grundad å kontrakt, borde slutligen gäldas af boställshafvaren.

Domkyrkorådet bestred anmärkningen. Domkyrkans skyldighet att bygga och underhålla biskopshuset innebure jämväl skyldighet att sörja för erforderlig vattentillgång antingen från brunnar med nödiga uppfodringsverk eller ock på annat ändamålsenligt sätt. Då det i hygieniskt afseende befunnits nödvändigt att, efter det allmän vattenledning blifvit i Lunds stad anlagd, i biskopshuset likasom i de flesta andra hus i staden bereda tillgång till bättre vatten än det som kunde hämtas ur befintliga brunnar hade domkyrkan bekostat inledning af vatten i bostället. Denna åtgärd kunde så mycket mindre medföra åliggande för boställshafvaren att gälda vattenafgiften som dessförinnan vatten för boställets behof kostnadsfritt honom tillhandahållits. I allt fall utginge vattenafgiften såsom en skatt å fastigheterna efter deras taxeringsvärde och gäldades af vederbörande fastighetsägare, hvilken i förevarande fall vore domkyrkan.

Kammarrätten (herrar Annerstedt, Erickson, Bodin och Juel) yttrade i utslag den 9 november 1893 att enär ifrågavarande belopp ej utgifvits för ändamål, hvartill domkyrkans medel vore afsedda att användas, gillades anmärkningen.

Häremot anförde domkyrkorådet besvär. Boställets ägare vore skyldig förse boställshafvaren med användbart vatten och Lunds vattenledning hade just tillkommit i följd af brunnsvattnets synnerligen dåliga beskaffenhet. I öfrigt åberopades hvad förut i målet anförts.

Kammarrättens revision bestred ändringssökandet. På grund af flera författningar underhölles biskopshuset af domkyrkan, som äfven därå bekostat nybyggnad, men hvarken på grund af allmän lag eller annan gällande föreskrift vore domkyrkan pliktig att sörja för tillgång å användbart vatten för bostället vare sig genom brunnar eller anlåtande af allmän vattenledning. Biskopen i Strengnäs hade jämlikt K. Bref den 31 December 1890 själf bestridt kostnaden för vattenledning till sitt boställe. Något giltigare skäl för domkyrkan att bekosta vattenförbrukningen inom bostället funnes ej än att erlagga afgift för telefon eller belysning med gas eller elektricitet.

K. M:t fann enligt resolution den 18 maj 1894 ej skäl att i Kammarrättens utslag göra ändring.

O. B.

Observandum.

Register öfver denna (och nästa) årgångs referat kommer att medfölja sista häftet i 1899 års årgång, liksom gemensamt titelblad och innehållsförteckning för båda årgångarna, hvilka på grund af den äfven för 1899 bindande subskriptionen tillsammans skola bilda ett band.

Red.

Till red. insända skrifter:

Zeitschrift für Socialwissenschaft, herausg. von Prof. Dr. Julius Wolf, h. 5—10. Berlin, G. Reimer, 1898.

Ur innehållet: G. ADLER, Plato's Idealstaat. — O. SCHRADER, "Frei." — F. MEILL, Die Erfindungen der Staatsbeamten. — J. WOLF, Illusionisten und Realisten in der Nationalökonomie. 4—6. — R. GRÄTZER, Die Lage des deutschen Handwerks und seine Organisation. 2. — J. BELOCH, Antike und moderne Grossstädte. 1, 2. — A. BAER, Die Alkoholgesetze in den nordamerikanischen Staaten und ihre Erfolge. 1—3. — G. GRUPP, Naturrecht und Politik. — E. NAEF, Das eidgenössische Versicherungsamt. — A. v. KIRCHENHEIM, Die neuesten Utopien. — Dr. SCHULER, Zwanzig Jahre Normalarbeitstag in der Schweiz. Erfolge und Bedingungen der Weiterbildung. — S. R. STEINMETZ, Das Verhältniss zwischen Eltern und Kindern bei den Naturvölkern. — G. ADLER, Zur Geschichte der deutschen Socialdemokratie. 1. In den vierziger Jahren. 2. Im Zeitalter Bismarcks. — U. WILLE, "Nicht stehendes Heer, sondern Volkswehr?" — V. E. ZENKER, Der Anarchismus und seine Bekämpfung. — J. WOLF, Das Verhältniss von Eltern und Kindern bei dem Landvolk in Deutschland. — B. MINZES, Skizzen zur Geschichte des Wirtschaftsstaats und der Gesellschaft in Russland. 1. — *Socialpolitik*. (Gesetzgebung, Verwaltung, Vereine, Private Initiative.) — Dr. SCHMÖLE, Ein neuer Beitrag zur Lösung der Arbeitslosenfrage. — Ein schweizerisches Gewerbegesetz. — S. SCHILDER, Konsumvereinsverbände in Grossbritannien. — F. W. ZIMMERMANN, Arbeitseinstellungen und Aussperrungen in Oesterreich. — Die Gründe der Verwerfung der Arbeitslosenversicherung in Zürich. — *Sprechsaal*. — *Miscellen*. — *Revue der Revuen*. — *Buchbesprechungen*. — *Sociale Correspondenz*.

Nationalökonomisk Tidskrift, udgivet af Nationalökonomisk Forenings Bestyrelse, h. 4—8, Kjøbhn 1898.

Ur innehållet: HERTEL, Udførselen af Landbrugets Produkter. — TRAP, De engelske Fagforeninger. — BERG, Dansk Jernbanepolitik 1850—65. — WESTERGAARD, Oldingealderens Dødelighed. — FLODSTRÖM, Den udenlandske Handelsstatistik. — RUBIN, Folketællingen i Kjøbenhavn. — *Miscellanea*. — *Bogannmeldelser*. — *Notitser*.

Kyrklig Tidskrift, utgifven af O. Quensel och Hj. Danell, h. 5—9, Uppsala 1898.

Ur innehållet: JOHANSSON, M., Ytterligare i dopfrågan. — DANELL, Ännu några ord i dopfrågan. — EKLUND, Om församlingsdiakoni. — LJUNGQVIST, Några viktiga önskemål för det stundande kyrkomötet. — NORRBY, Några reflexioner öfver evangelisk-luthersk församlingsvård. — *Öfversigter*. — *Granskningar och anmälningar*.

Tidsskrift för Retsvidenskab, udgivet af Bestyrelsen for den Stang'ske Stiftelse i Christiania, h. 1, 2, Chra 1898.

Ur innehållet: LASSEN, Nya Lagberedningens Forslag til Lov om Køb og Bytte. — URBYE, Ret og Jury i den genfske Straffepoces. — BERGH, Gjennemgaaende konnossementer. — *Lovgivning*. — *Litteratur*. — *Meddelelser*.

Tidsskrift, utgifven af Juridiska föreningen i Finland, h. 1—4 samt bilaga (med redogörelse för Kejs. Senatens Just.-dep:s utslag och domar), Hfrs 1898.

Ur innehållet: HERMANSON, Lagens helgd. — GRANFELT, Tysklands nya handelslag. — AF FORSELLES, Penitentiära inrättningar i England. — *Rättsfall*.

FLODSTRÖM, Nogle Hovedgrundsætninger for udenlandsk Handelsstatistik (Ur Nationalökonomisk Tidsskrift 1898).

Innehåll:

Svensén, Emil, Proportionell representation. (Forts o. slut.)

Alin, O., Bidrag till regeringsformens historia, I.

Key-Åberg, Karl, Sveriges industristatistik.

Blomberg, Hugo, Institut de droit international.

Litteraturreferat, n:r 11.

Administrativ praxis, n:ris 22—30.

Ur pressens omdömen:

Svenska Dagbladet: "Statsvetenskaplig Tidskrift har med detta första häfte gjort en mycket lycklig debut. Och vi våga därför hoppas, att den, såsom den förtjänar, också måtte kunna vinna spridning icke blott bland fackmän utan också bland den större bildningssökande allmänheten."

Stockholms Dagblad: "Den i tidskriften förekommande redogörelsen för administrativ praxis synes blifva en nyttig prejudikatsamling."

Aftonbladet: "Blir fortsättningen början lik och kunna här olika åsikter — 'alinism' lika väl som 'hedinism' — under inbördes aktning och välvilja mötas i gemensamt sträfvande efter sanningen, så ha vi all anledning att helsa den nya tidskriften välkommen."

Nya Dagligt Allehanda: "Tidskriften — — — framträder i sitt nämnda profnummer på ett i allo fördelaktigt sätt."

Tidsskrift för Retsvidenskab: "Dette Program er paa en meget fyldestgjørende Maade realiseret i det vexlende Indhold i Tidskriftets foreliggende 2 første Hefter . . . Tidskriftet synes at have gjort en saa lovende Begyndelse, at det bør modtages med Anerkjendelse, og dets Fortsættelse imødesees med gode Forhaabninger."

Stockholms Dagblad.

Sveriges innehållsrikaste och jemförelsevis prisbilligaste tidning.

Rikhaltig Litteraturafdelning.

— Morgon- och afton-tidning. —

Alltså snabbaste nyheter två gånger om dagen.

Aftontidningen med uteslutande nytt innehåll på alla afdelningar.

Prenumerationspris:

<i>Stockholmsupplagan:</i>		<i>Landsortsupplagan:</i>	
för år	15: —	för år	10: —
» halft år	8: —	» halft år	6: —
för kvartal	4: 25	för kvartal	3: —
» månad	1: 50	» månad	1: —